

نام خداوند بخشنده مهربان

مبانی نظری، مفاهیم بنیادین و روش‌شناسی طرح توسعه
مهندسی و روستایی

فرهاد عزیزنور
عضویت علمی دانشگاه خوارزمی

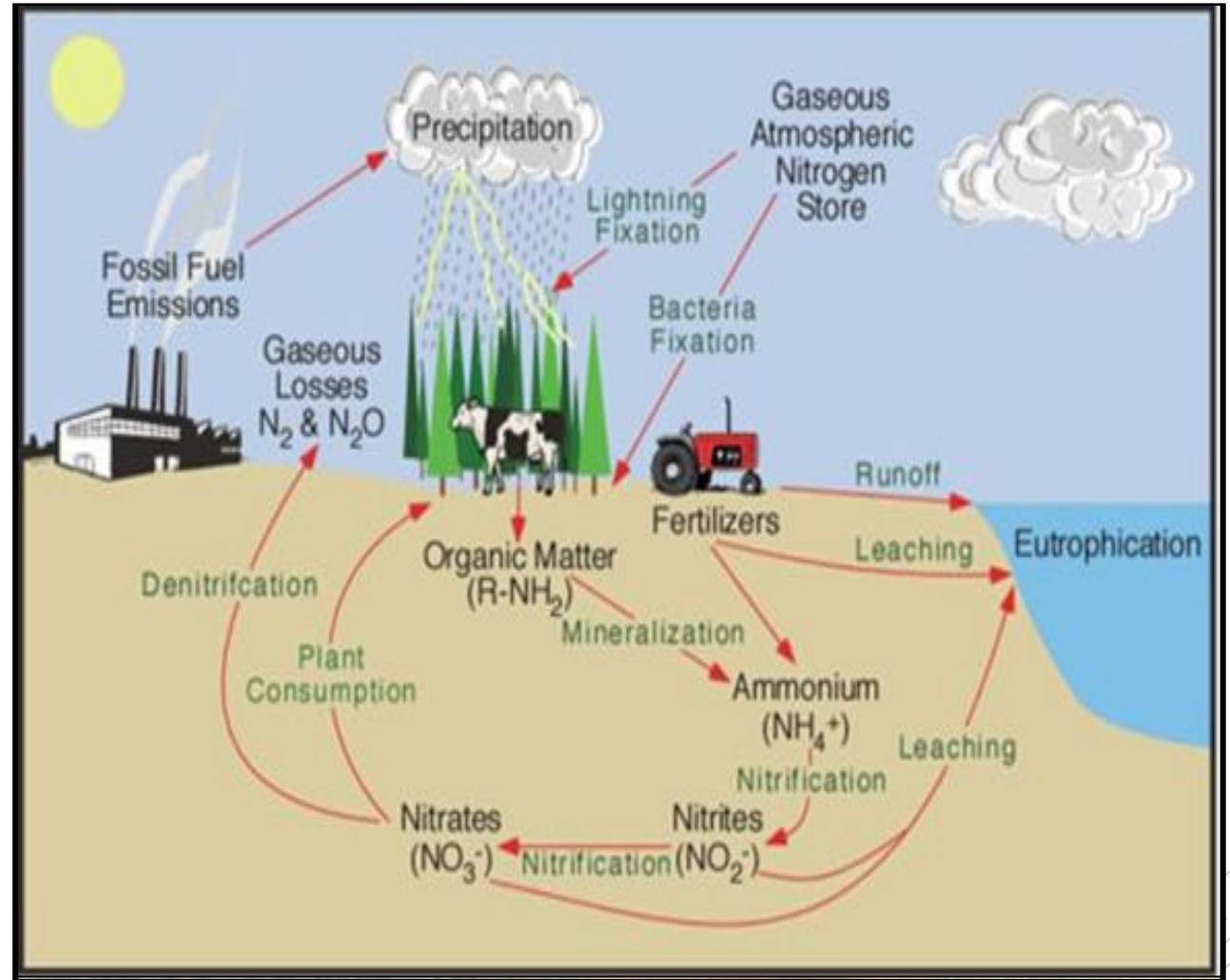
مسابنی نظری طرح توسعه منظومه روستایی

چار خوب مفهومی -
پتادارنی
حاکم بر طرح

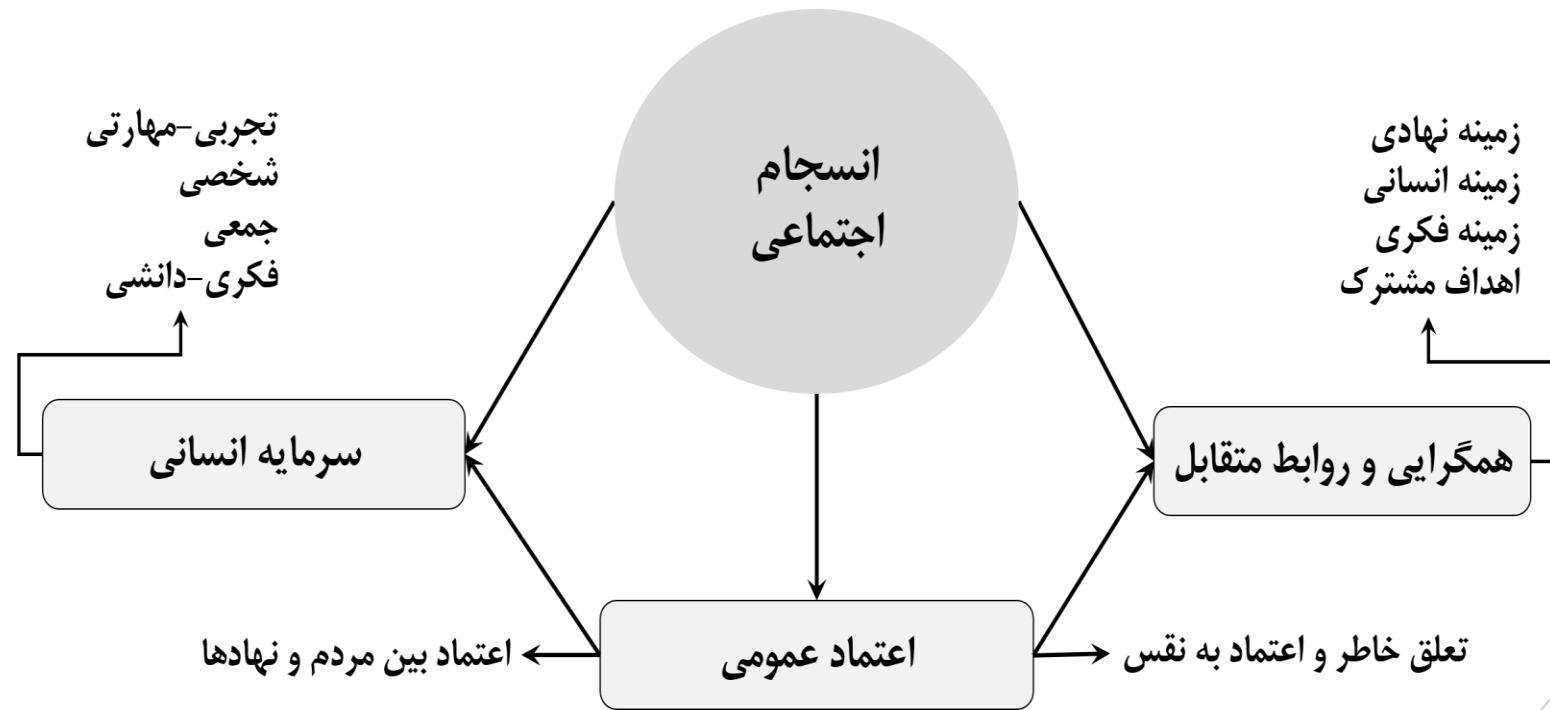
نظام طبیعی - بوم شناختی شامل سیستمی به هم پیوسته از عناصر طبیعی و بوم شناسی است که استفاده پایدار از آن منوط به حفاظت، نگهداری و ترمیم عملکردهای آن است.

حفاظت محیطی

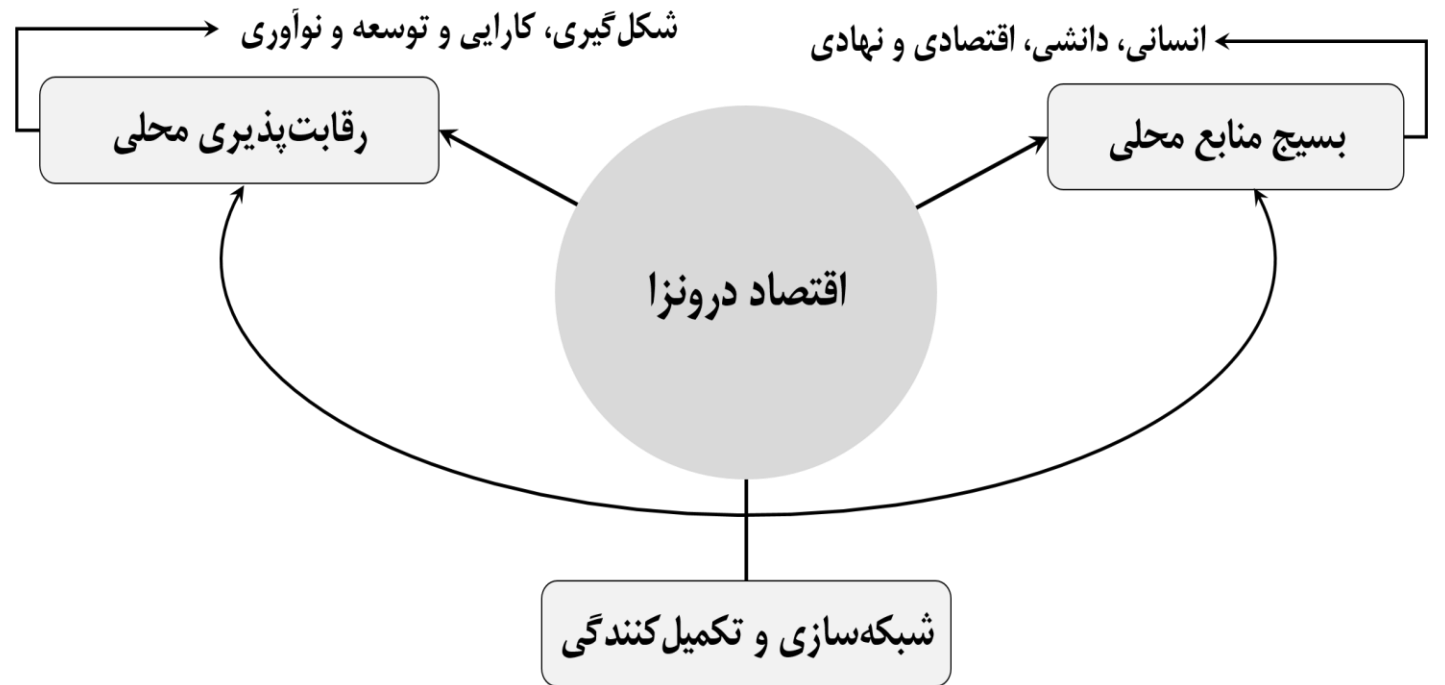
تحقق پیشرفت در جامعه محلی باید مبتنی بر سرمایه انسانی، جلوگیری از تعارضات اجتماعی، اعتماد عمومی، همگرایی و...

انجام اجتماعی

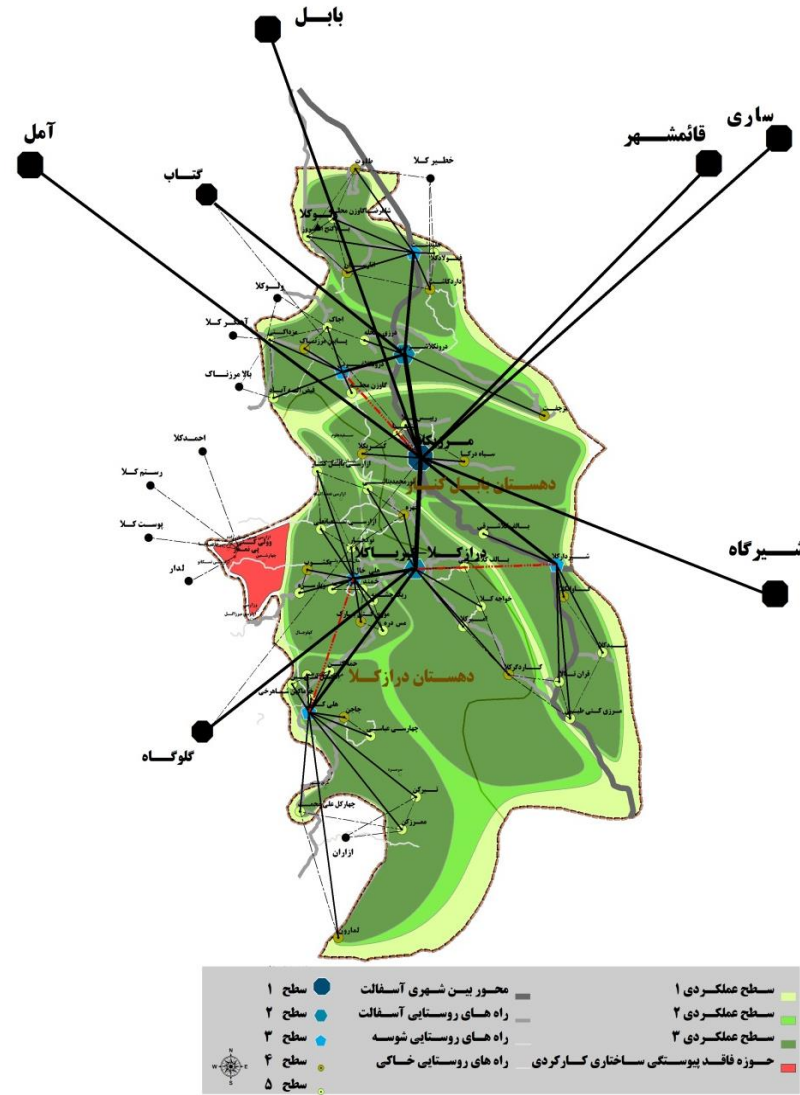
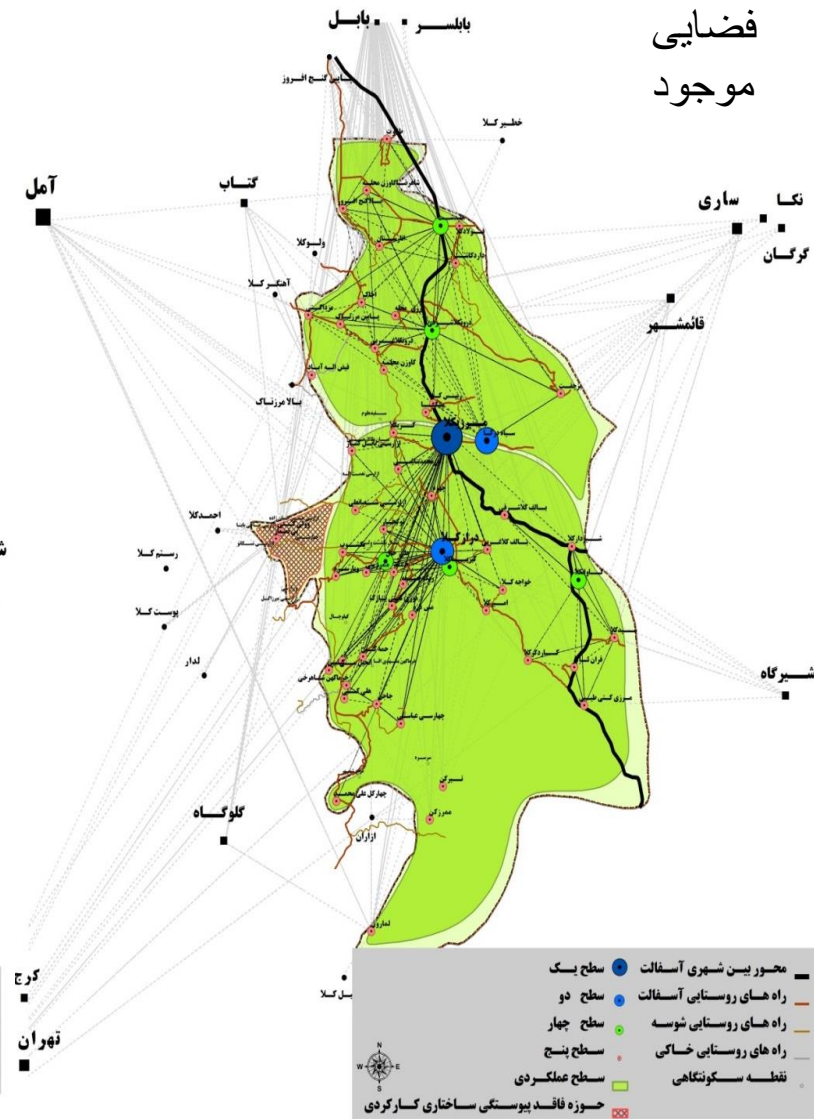
تقویت ساختار اقتصاد محلی و تکمیل کنندگی مبتنی بر مزیت های رقابتی و مشارکتی محلی؛ شبکه فعالیتی، زنجیره عرضه و ارزش.

اقتصاد درونزایی محلی

همگرادن اجزا نظام فضایی و عملکردی با هدف کاهش تفرق، واگرایی و چندپارگی.

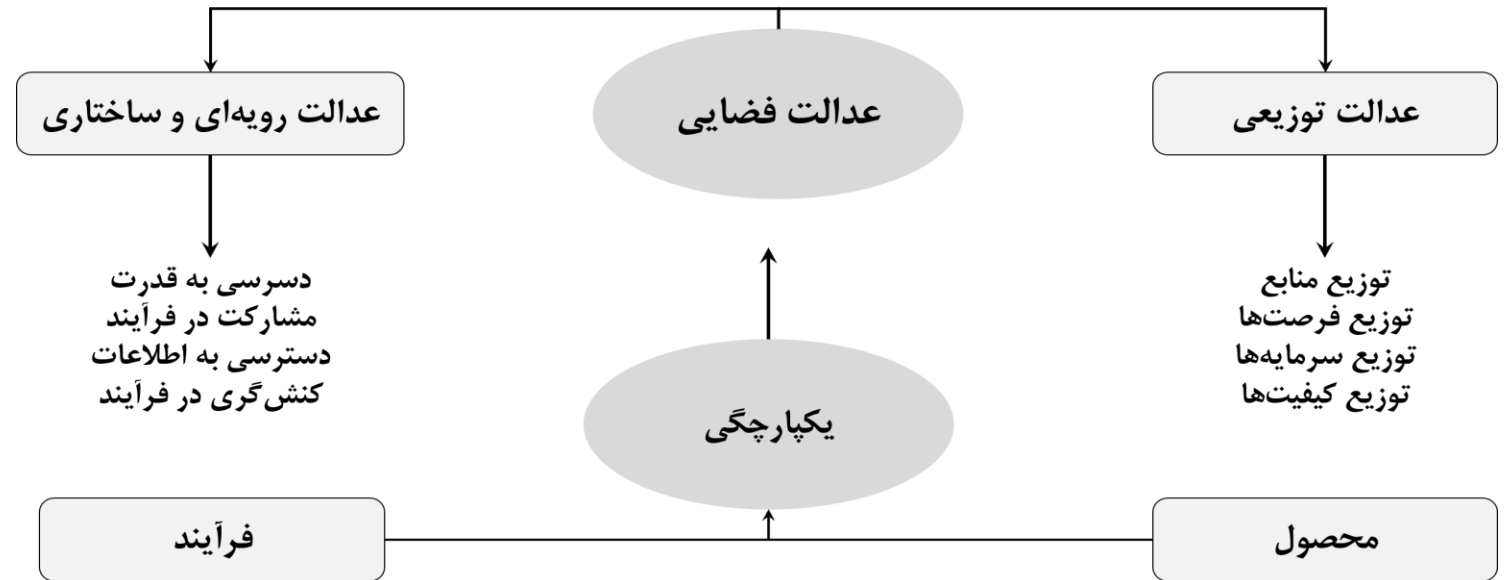
سازمان فضایی موجود

یکپارچگی فضایی

دسترسی عادلانه به منابع، فرصت ها، سرمایه ها در چهارچوب عدالت توزیعی و عدالت رویه ای و ساختاری و..... با توجه به نیازها و استحقاق ها. که در آن همه اعضای جامعه محلی احساس کنند که سهمی از پیشرفت دارند و از جریان عادی جامعه محلی کنار گذاشته نشده اند؛

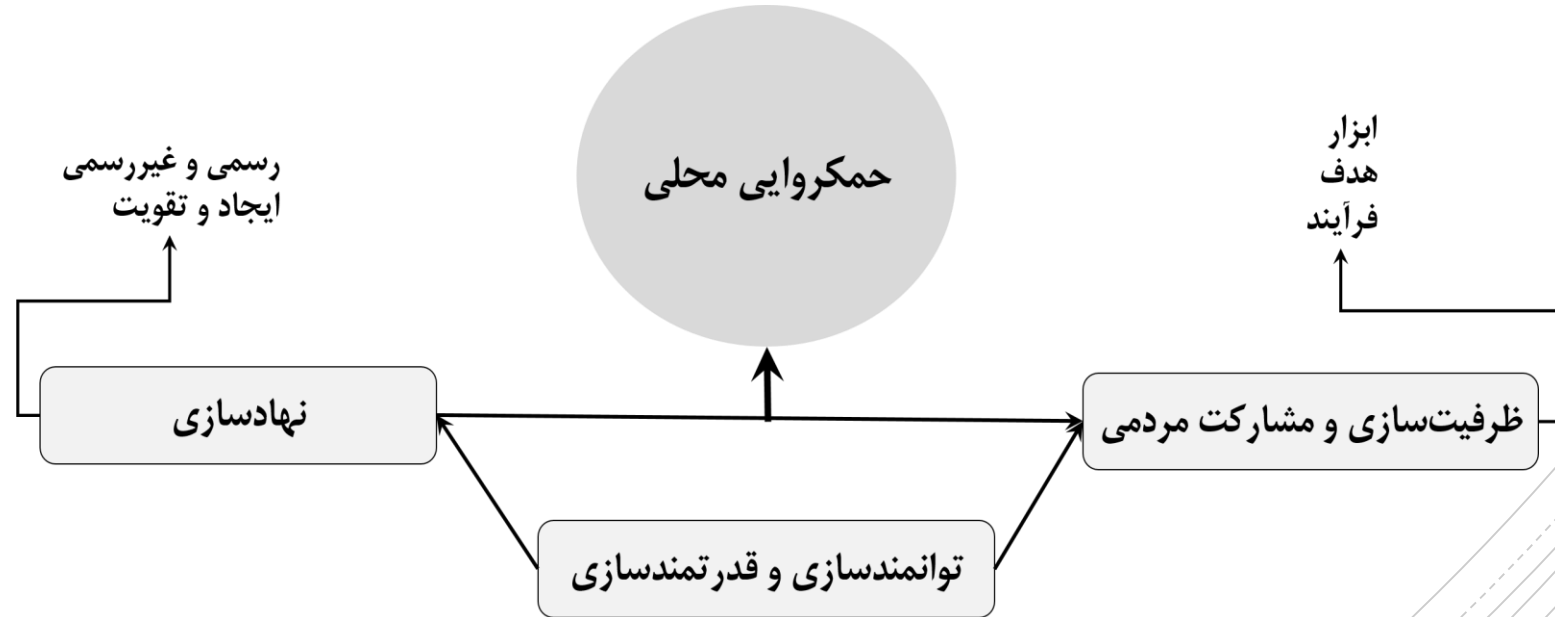
عدالت فضایی

کنش متقابل میان سازمان ها و نهادهای رسمی
برنامه ریزی و مدیریت محلی از یک طرف و
نهادهای مردمی از طرف دیگر. مشارکت همه
بازیگران محلی که باید در چهارچوب توسعه محلی
توانمند و قدرتمند شوند.

حکروایی محلی

تعریف:

تعریف کمیسیون موسوم به برونتلند:

این تعریف چنین است که در توسعه پایدار، توسعه ای است که بتواند نیازهای نسل‌های کنونی را برآورده سازد. بدون آن که رفع نیازهای نسل‌های آتی را به مخاطره اندازد.

در این تعریف دو وجه مورد تأکید است:

الف) نیازهای گروه‌های انسانی در وضع موجود؛ و
ب) حفظ منابع برای پاسخگویی به نسل آتی.

اصول رویکرد:

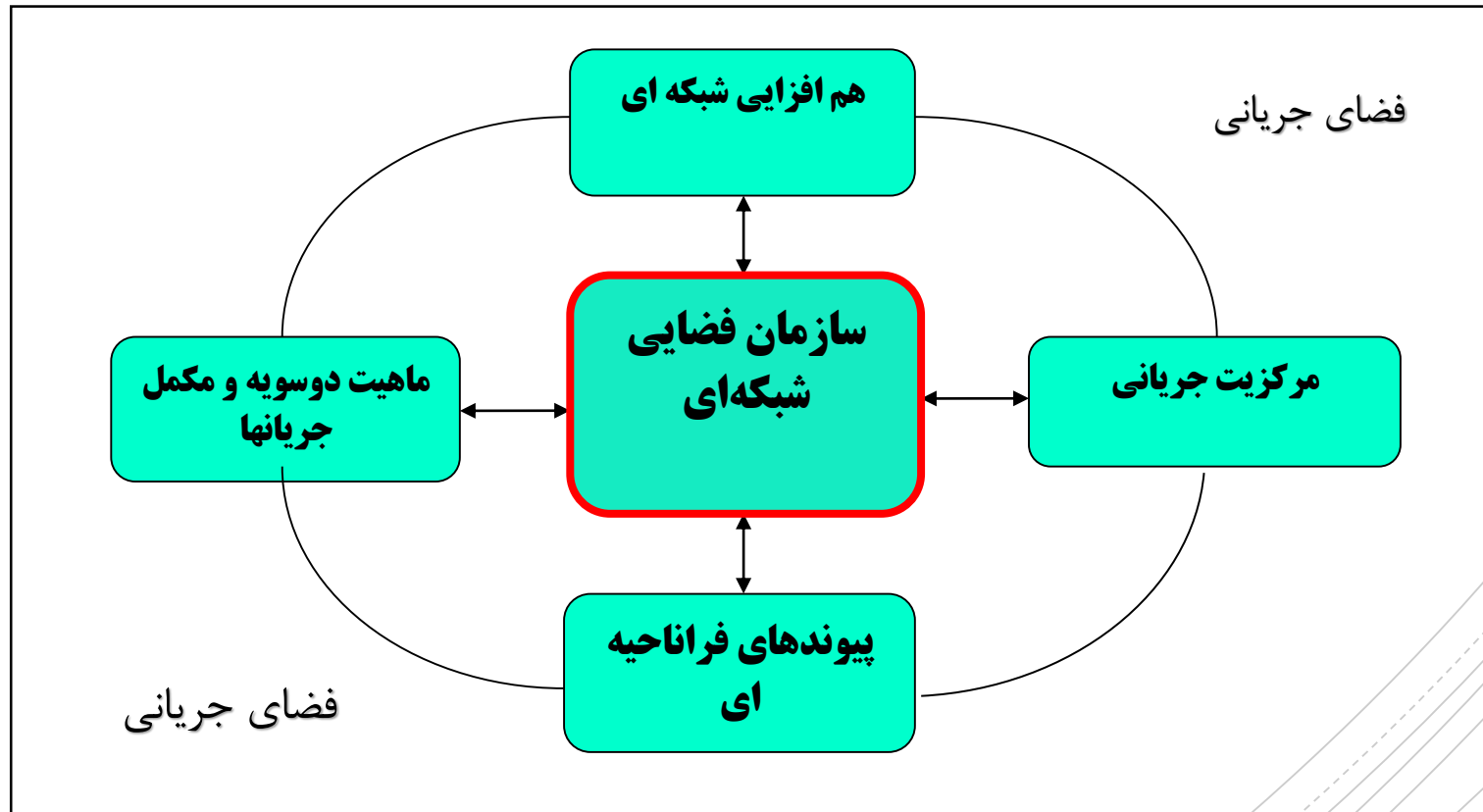
- کل‌گرایی؛
- استفاده عاقلانه از منابع؛
- پایداری
- عدالت و برابری؛
- مشارکت و وفاق؛
- اجتماع محوری؛

پیرو رویکردهای نظری
سیاسی گذشته خارج‌ترب
پسمانومی - آوارگی

رویکرد
توسعه پایدار

در دهه ۱۹۹۰ با توجه به تحولات رخ داده (انقلاب اطلاعات) پارادایم شبکه ای شکل گرفت و حوزه های مختلف از جمله برنامه ریزی بویژه برنامه ریزی فضایی را تحت تاثیر قرار داد. در این چارچوب صاحب نظران مختلف نظراتی را ارایه نمودند که می توان از امانویل کاستلز، تیلور و میجرز نام برد.

اصول

(داداش پور ۱۳۹۵ با اعمال تغییراتی از افراخته و همکاران، ۱۳۹۶):

پیروپیکردهای نظری
سلسله ای کننده چارچوب
پسپسپسومی - آوارتنی

رویکرد سازمانیابی فضایی شبکه ای

پیرویکردهای نظری
سیاسی گذشته خارج خوب
پیشنهادی - آذارتی

رویکرد (راهبرد) شبکه منطقه ای

اصول	مقوله ها
تأکید بر فعالیت های چندبخشی ، عمدتاً وابسته به منابع و مزیت های سطح محلی و سرمایه گذاری های کوچک و متوسط مقیاس منطقه ای؛	بخش پایه اقتصاد
پیوندی افقی بین ترکیبی از تعدادی مراکز با حوزه پیرامونی اش با تخصص ویژه و مزیت های رقابتی ؛	نظام شهری
تصویری از مجموعه فعالیت های حوزه روستایی - شهری با رشد هماهنگ ناشی از پیوند نواحی روستایی و شهری به همراه افزایش تراکم راههای حمل و نقل بین روستایی (منطقه ای)؛	روابط شهری و روستا
تأکید بر نظام برنامه ریزی غیرمتمرکز با یکپارچگی و مشارکت چندبخشی (بین بخشی) و فعالیت های روستا - شهری در سطح محلی ؛	سوه برنامه ریزی
تأکید بر تنوع فعالیت کشاورزی، صنایع تبدیلی کشاورزی، تولید کارخانه ای مبتنی بر منابع، خدمات شهری، آموزش نیروی انسانی و شبکه حمل و نقل بین سکونتگاهی محلی.	حوزه های سیاست گذاری

جایگاه شهر در راهبرد شبکه منطقه ای

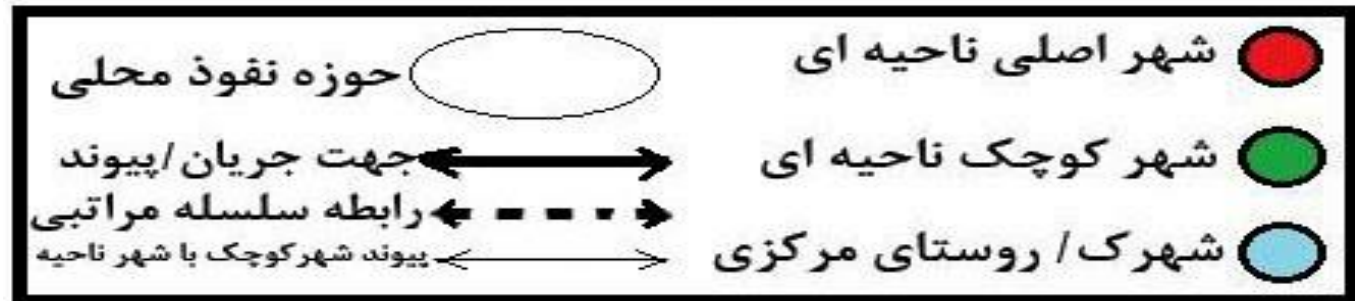
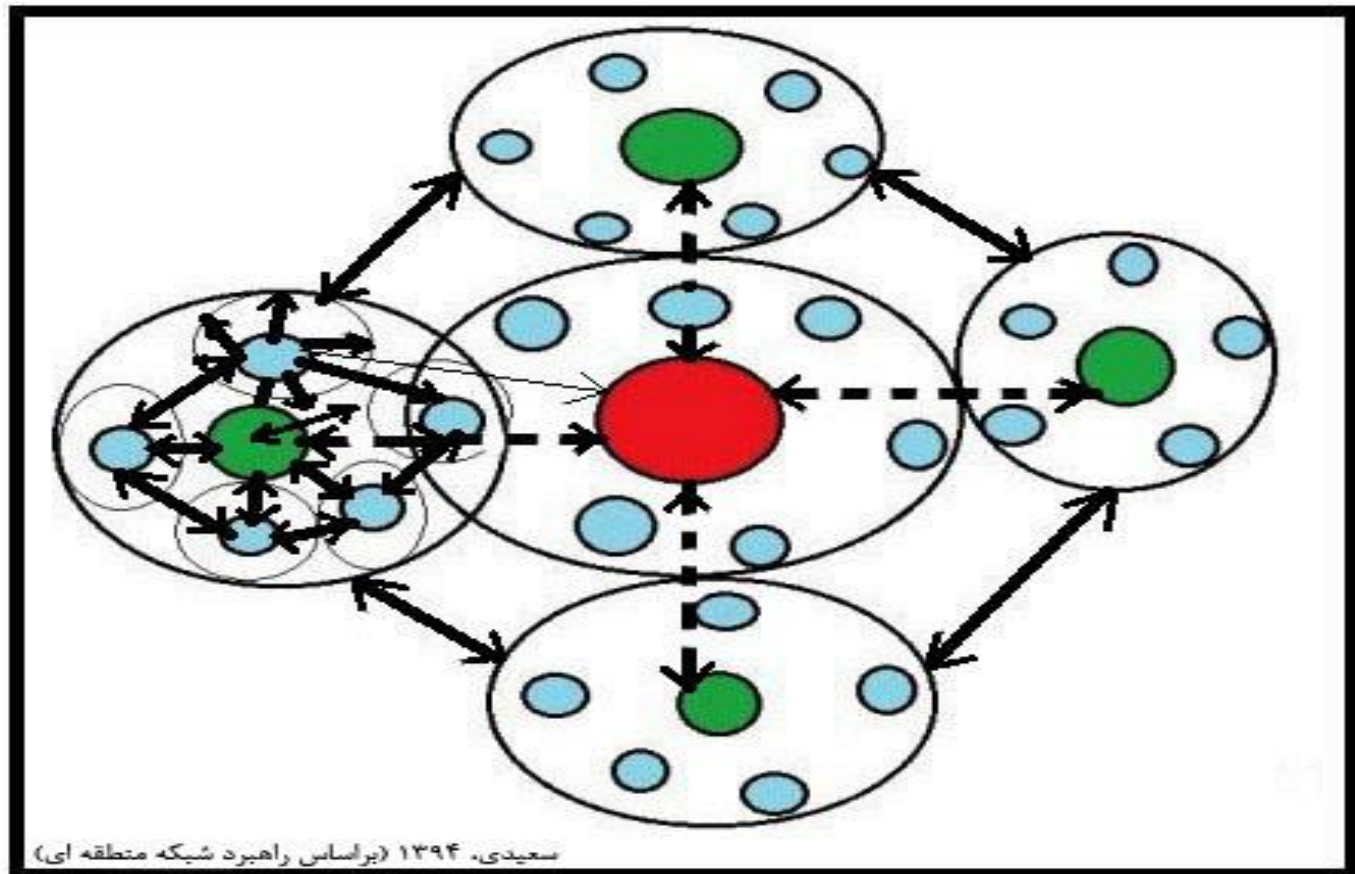
- شهر در چارچوب پیوندهای روستایی - شهری، بجای رقابت با روستاها دارای همکاری با آنها است؛
- شهر با توجه به کارکردش مبتنی بر تعاملات دوسویه در الگوی فضایی شبکه ای نقش تکمیل کنندگی در پیوند با روستاها قرار دارد؛
- شهر بر اساس اندازه شان مهمترین عنصر فضایی در سطح منظومه نیست. بلکه در کنار ظرفیت ها محلی روستاها (اجتماعی-اقتصادی) بسترساز توسعه یکپارچه روستایی-شهری است؛

پیرویکردهای نظری
سیاسی-کسب و کار خوب
پیشنومی-آدارتی

رویکرد (راهبرد) شبکه منطقه ای

پیرویکردهای نظری
سیاسی کننده خارج خوب
پستهوومی - آدارتی

رویکرد (راهبرد) شبکه منطقه ای

امروز مفهوم خوشه های صنعتی بخش مهمی از مکانیزمهای اساسی توسعه منطقه ای پویا شمرده می شود.

به عقیده پورتر:

- کشورها نه در صنایع جدا از هم، بلکه در خوشه هایی از صنایع پیوسته به هم از روابط افقی و عمودی موفق می شوند؛
- همجواری فضایی میان بنگاههای قرار گرفته در خوشه های صنعتی نقش مهمی در بهبود بهره وری و تشویق نوآوری مداوم بازی می کند؛
- خوشه تمرکز فضایی شرکتهای بهم مرتبط، تامین کنندگان تخصص و خدمات برای بنگاهها در صنایع مرتبط و نهادهای مربوط (دانشگاهها، موسسات استاندارد و انجمن های بازرگانی) است. این بنگاهها در همان حال که با بنگاههای دیگر رقابت می کنند با آنها همکاری نیز دارند (پورتر، ۱۹۹۸)

پیرویکردهای نظری
سیاسی کننده خارج خوب
پیشنهومی - آدارتی

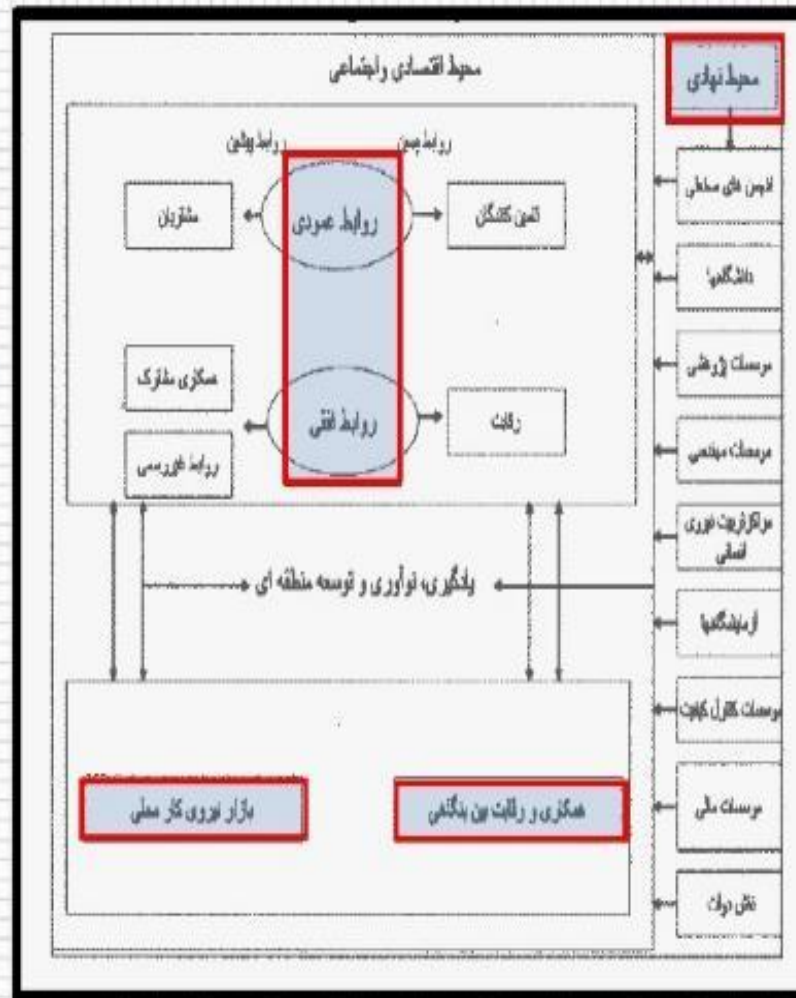
رویکرد خوشه صنعتی

پیرویکردهای نظری سیستمی کننده چارچوب پستهومی - آدارتی

رویکرد خوشه صنعتی

خوشه بندی فعالیتها

ویژگیها و عناصر اصلی خوشه های صنعتی

منبع: (داداش پور، ۱۳۸۸: ۵۸)

محیط نوآور بعنوان مجموعه ای از روابط اجتماعی غیررسمی در یک محیط جغرافیایی محدود که ظرفیت نوآوری محلی را از راه هم افزایی و فرایند یادگیری جمعی تقویت می کند، توصیف می شود.

در تئوری محیط نوآور، یادگیری جمعی راهی برای انتقال دانش در فضا دیده می شود. این انتقال دانش بیشتر از طرق زیر صورت می گیرد

✓ روابط متقابل میان تامین کننده گان و مشتریان و نیز سازندگان و کاربران تجهیزات سرمایه ای؛
✓ پیوندهای مشارکتی رسمی و غیررسمی میان بنگاهها در بخش های ویژه؛

✓ تحرک بین بنگاهی کارگران ماهر در بازارهای محلی شده؛

✓ برآمدن بنگاههای جدید از بنگاههای موجود، دانشگاهها، مراکز پژوهشی و آزمایشگاهی؛

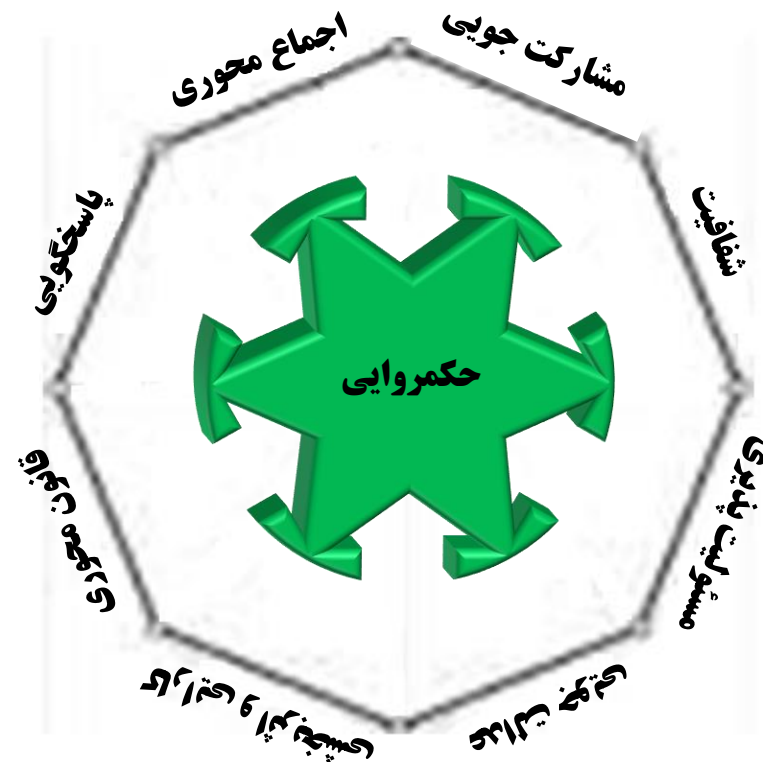
پیرویکردهای نظری
سرمایه کننده خارج خوب
پسرهومی - آوارتی

رویکرد محیط نوآور

حکمروایی معنایی فراتر از حکومت دارد و عبارت است از اعمال اقتدار سیاسی، اقتصادی و اداری در پیشبرد امور عمومی در سطوح مختلف از خرد تا کلان است

پیرو بردهای نظری
سیاسی کنزده جار خوب
پیشرومی - اداری

رویکرد حکمروایی

اصول برنامه ریزی
نوسه مسطومه

رویکرد برنامه ریزی راهبردی در چارچوب مفهومی خود بر اصول زیر تاکید دارد:

الف) مبانی فکری و اجتماعی

- خرد جمعی و تجارب بشری؛
- نسبیت گرایی و انعطاف پذیری؛
- دموکراسی و مشارکت.

ج) الگوی طرح های توسعه

- تنوع طرح ها از نظر:
  - سطح مداخله؛
  - مقیاس مداخله؛
  - موضوع مداخله.

ب) اهداف کلان

- توسعه پایدار سکونتگاهها؛
- اعتلای کیفیت محیط زندگی؛
- تأمین منافع عمومی.

ه) رویه اجرایی

- یکپارچگی تصمیم سازی و اجرا؛
- محوریت نهادهای محلی؛
- مدیریت افقی و میان بخشی.

رویکردهای نظری
بر پایه ریزی توسعه
مستقیم و وسایلی

رویکرد برنامه ریزی راهبردی

برنامه ریزی مشارکتی در چارچوب مفهوم پایه ای «مشارکت» شکل می گیرد. مشارکت عبارتست از **فعالیت های اداری و داوطلبانه ای** که از طریق آن اعضای یک جامعه در امور محله، شهر یا روستای خود شرکت می کنند و به **صورت مستقیم یا غیرمستقیم در شکل دادن به حیات اجتماعی** خود سهم می شوند (محسنی تبریزی، ۱۳۷۳ به نقل از اجلائی ۱۳۹۰).

به عقیده بارتون، نظریه پایه برنامه ریزی مشارکتی بر اصولی تاکید دارد که به شرح زیر است (اجلائی، ۲۲۴: ۱۳۹۰):

- الف) مشارکت گروه های ذی نفع:
- ب) ارتقای استقلال محلی
- ج) اصل ترکیب و پیوستگی
- د) تنوع و قابلیت انطباق

رویکردهای نظری
رابطه ریزی توسعه
مسطومه زوسایی

رویکرد برنامه ریزی مشارکتی

بنیان های تفکر برنامه ریزی فضایی راهبردی

در دهه ۱۹۹۰ رویکرد راهبردی به ساماندهی فضا در مقیاس مختلف بیشتر متداول شد.

- ادبیات برنامه ریزی انتقادی و تفکر راهبردی در کسب و کار
- شیوه های برنامه ریزی راهبردی اروپایی

رویکردهای نظری
بر پایه ریزی توسعه
مسطوم و وسایلی

برنامه ریزی فضایی راهبردی

رویکردهای نظری
بر پایه ریزی توسعه
مستقیم و وسایلی

برنامه ریزی فضایی راهبردی

نقد برنامه ریزی فضایی سنتی

- تاکید بر بعد کالبدی؛ ارایه راه حل‌های فیزیکی برای مسائل اجتماعی و اقتصادی
- دخالت عاملان سیاستگذاری قدرتمند؛
- عدم توجه به ذینفعان و دخالت گروه‌های ضعیف؛

رویکردهای نظری
بر پایه ریزی توسعه
مستقیم توسی

برنامه ریزی فضای راهبردی

تعریف برنامه ریزی فضای راهبردی

برنامه ریزی فضای راهبردی یک فرایند اجتماعی-فضایی زیر نظر دولت است که از طریق آن چشم انداز، اقدامات و شیوه های اجرا ارائه می شوند تا فضا را آنچنان که هست و باید باشد شکل دهند.

اصول برنامه ریزی فضایی راهبردی

- بر شمار محدودی از حوزه های کلیدی راهبردی تمرکز دارد
- در این رویکرد، غالباً، فرض بر این است که راه حل مسایل پیچیده، به توانایی ترکیب چشم انداز راهبردی با اقدامات کوتاه مدت بستگی دارد؛
- ذینفعان بر اساس یک تعریف مشترک از نحوه عمل و، بطور فعال در فرایند برنامه ریزی دخالت دارند؛
- امکان مشارکت گسترده (حاکمیت چند سطحی) و متنوع (جامعه مدنی، عمومی، اقتصادی) را (با اشتراک گذاری منافع، اهداف و دانش مربوطه) در طی فرآیند برنامه ریزی فراهم می آورد؛
- ساختارهای قدرت، عدم قطعیتها و ارزشهای رقابتی را مورد توجه قرار می دهد
- نیاز به تمرکز بر اجرا و پیاده سازی اقدامات؛
- مدیریت تغییرات (بجای کنترل تغییرات).

رویکردهای نظری
بر پایه ریزی توسعه
مستقیم و وسایلی

برنامه ریزی فضایی راهبردی

مفاهیم بنیادین در طرح توسعه منظومه روستایی

فضا

فضا، عینیتی حاصل از نقش پذیری و اثرگذاری افراد و گروه‌های انسانی در مکان و یا به سخن دیگر، پیامد عملکردهای متعامل ۲ محیط اجتماعی - اقتصادی و طبیعی - اکولوژیک است. از این رو، فضا را می‌توان نوعی تولید اجتماعی در مکان بشمار آورد. از آنجا که فضا متشکل از اجزائی مرتبط است، می‌توان آن را یک نظام (سیستم) بشمار آورد و چون این نظام، واقعیتی مکانی - فضایی است، می‌توان از نظام مکانی - فضایی سخن گفت (سعیدی، ۱۳۷۵).

نحوه نظم پذیری پدیده ها بر سطح زمین بر مبنای روندهای فضایی و نحوه ایی که فضا به واسط این روندها سازمان می پذیرد و در این روندها نقشی بر عهده می گیرد

ساختار فضایی شامل ابعاد بستر ساز روابط و مناسبات اجتماعی - اقتصادی است و می تواند به مثابه قالب فعالیت ها و روابط حاکم بر آنها در نظر گرفته شود.

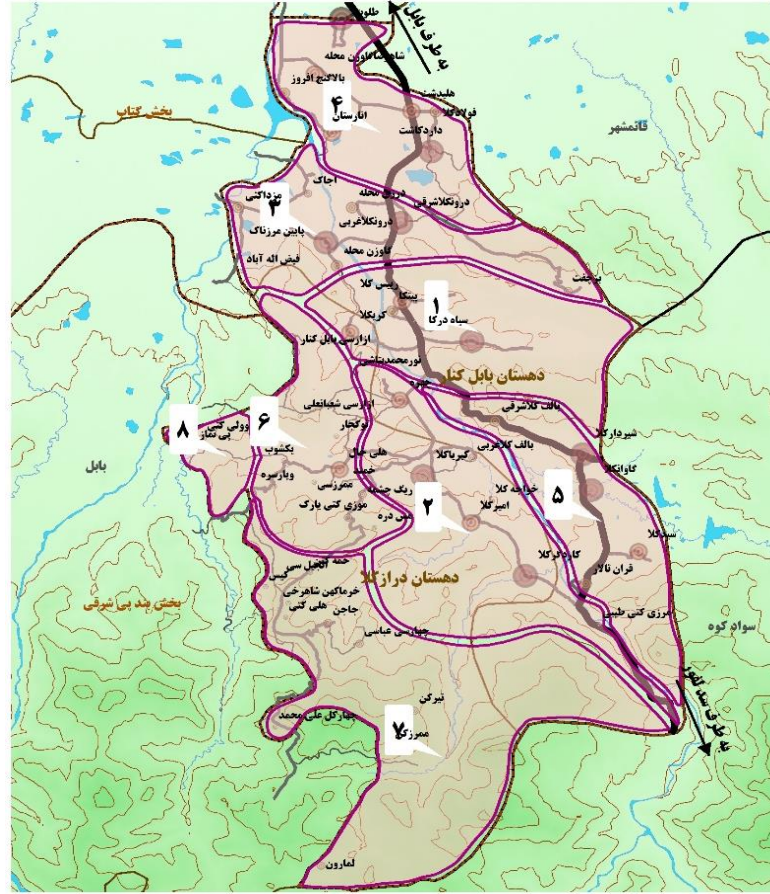
ساختارهای فضایی دو دسته از بسترها

را در بر می گیرند:

۱- بستر محیط طبیعی - اکولوژیک

۲- بستر اجتماعی - اقتصادی

ساختار فضایی

مجموعه فعاليتها و روابط حاکم بر آنها را شامل می شود که به واسطه ساختارهای موجود امکان تحقق می یابند.

در این ارتباط توجه به چند مفهوم بایستی توجه کرد:

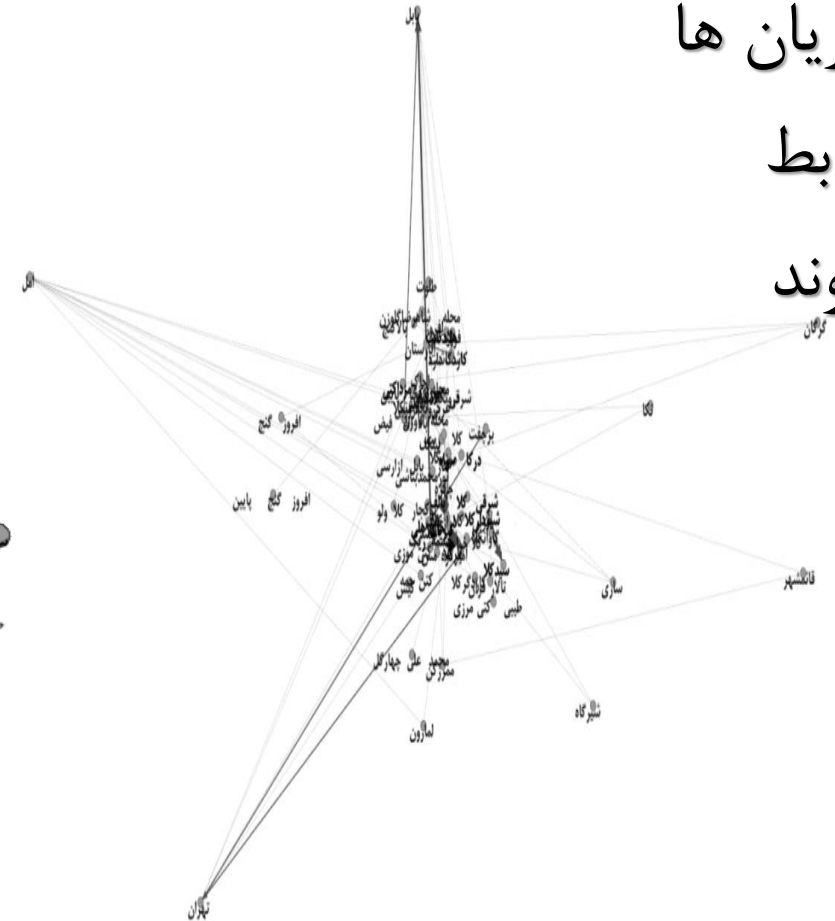
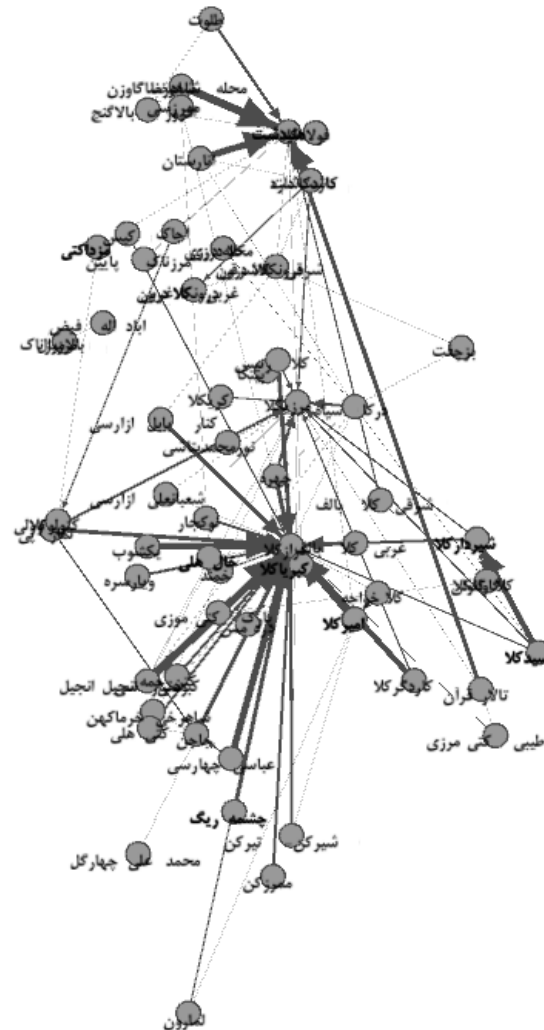
نقش؛

جریان ها

روابط

پیوند

کارکرد فضایی

روابط شهری - روستایی

• روابط روستایی - شهری در دنیای غیرصنعتی عمدتاً و پیوسته بر تحمیل نوعی ویژه از روابط سلطه با ماهیت استثماری از سوی شهرها بر محیطهای روستایی استوار است. شکل روابط یک سویه و به نفع شهرها است. در رابطه دامنه جریانات فضایی بیشتر به سمت شهرها است.

پژوهش پهنیروستایی -

پیوندهای روستایی - شهری مقوله‌ای مطلق و مجرد نیست. این پیوندها بر حسب مجموعه‌ای از جریانات مداوم (همچون جریان افراد، سرمایه، کالاها، اطلاعات و فناوری) میان نواحی روستایی و شهری عینیت می‌یابند. پیوندهای روستایی - شهری برخلاف روابط سنتی روستاها و شهرها که عمدتاً گویای نوعی روابط سلطه بود، بواسطه مجموعه‌ای از جریانات مذکور تبیین می‌گردد. هریک از این جریانه‌ها دارای اجزا و اثربخشی چندگانه بوده، بصورت پیوندهای فضایی و زمانی متفاوتی بروز می‌یابند.

سوپروستایی - شهری

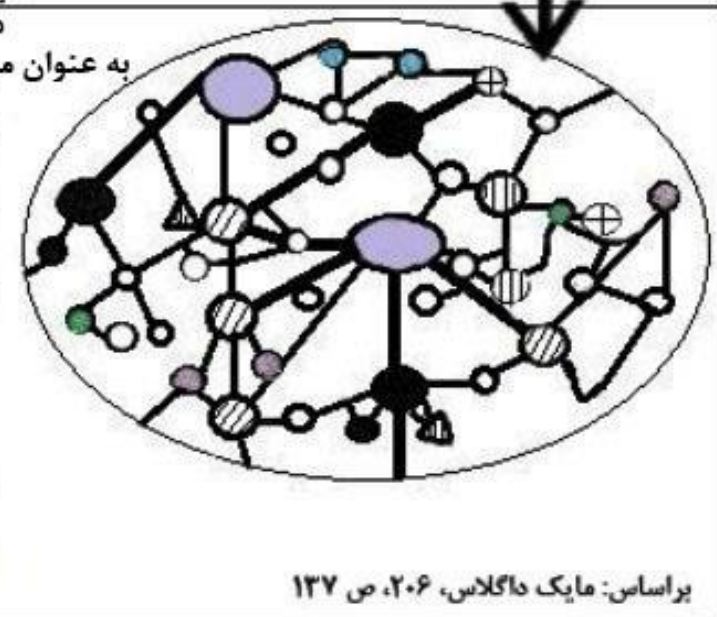
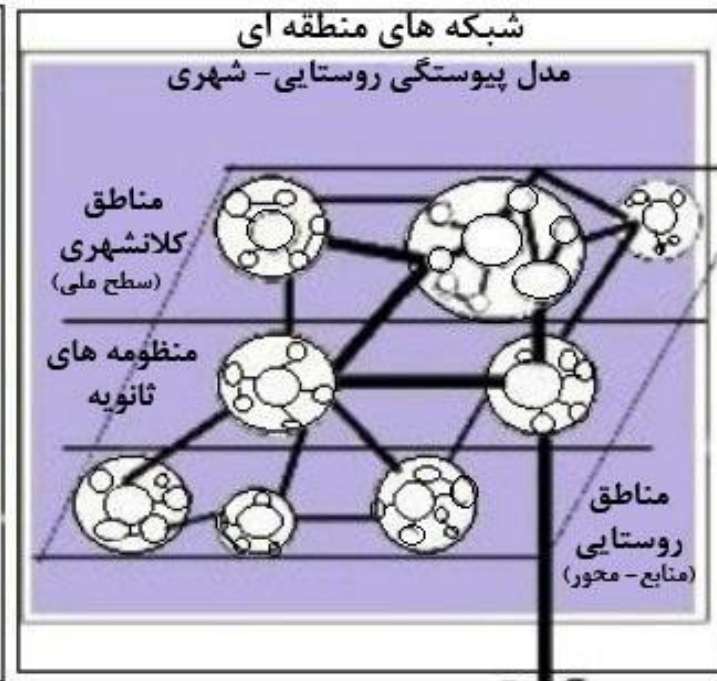
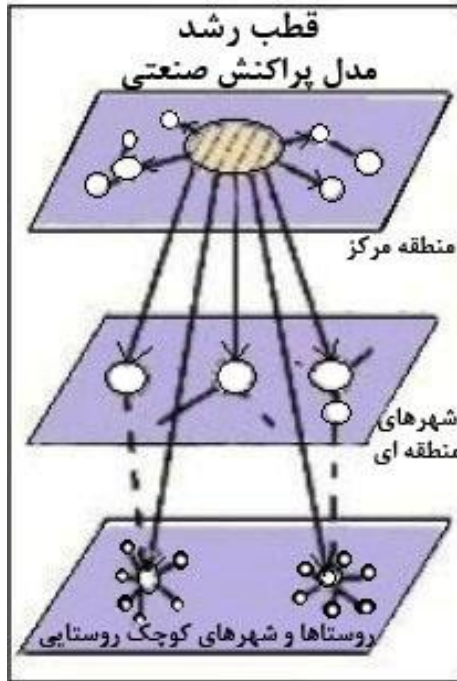
پیوندها را می توان در دو مقوله و در دو سطح تفکیک و مورد بررسی قرار داد:

الف) پیوندها در خلال فضا(نظیر جریانهای افراد، کالاها، پول و اطلاعات و مواد زاید؛ و

ب) تعامل در سطح بخشها(تعامل بخشی) که شامل فعالیتهای "روستایی" که در نواحی شهری جریان دارند(مانند کشاورزی شهری) یا فعالیتهایی که اغلب به عنوان "شهری" طبقه بندی می شوند (نظیر صنعت و خدمات)، اما در نواحی روستایی جریان می یابند.

سوپروستایی - په سهری

پیوندهای بین بخشی

به طور کلی وابستگی های مستقیم و غیرمستقیم تقاضا (خرید) و عرضه (فروش) بین بخشهای اقتصادی یک منطقه، پیوندهای بین بخشی منطقه ای نامیده می شود.

سوپروستاتی-
پس سری

پیوند بین بخشی بایستی به پیوندهای تولیدی میان فعالیتهای مکمل زیر ختم شود:

- تولیدکننده مواد اولیه،
- کالاهای واسطه ای
- کالاهای نهایی
- عرضه کنندگان نیروی انسانی، دانش، فناوری، سرمایه.

پیوند پسین

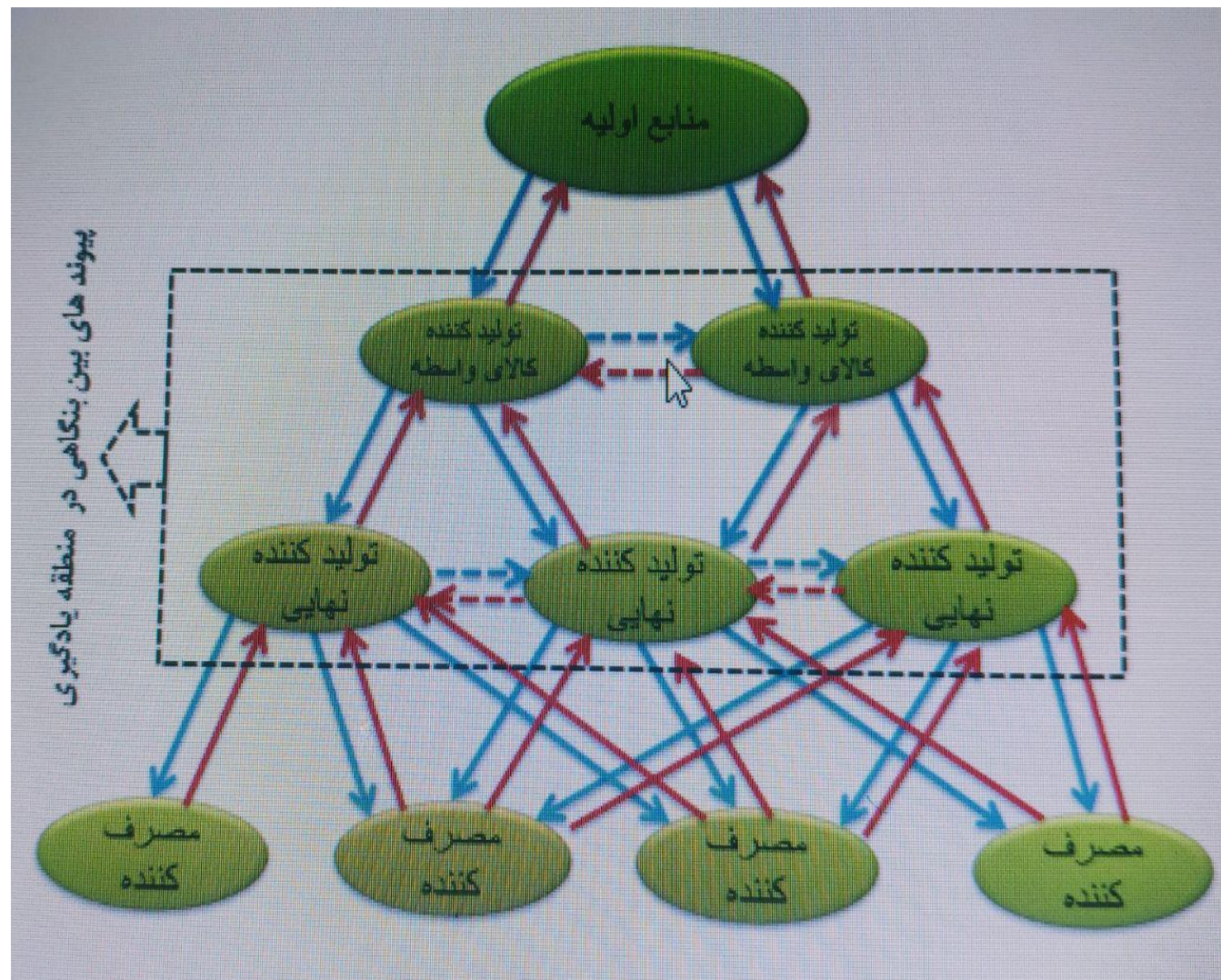
این شاخص مبین شدت و اندازه پیوندهای بین بخش موردنظر با دیگر بخشهای اقتصاد در زمینه خرید **نهاده های واسطه ای** از آن است. ولی نژاد ترکمانی و همکاران، (۱۳۹۲، ۴۱) بخش دارای پیوند پسین بالا، بدین معنی است که آن بخش به طور شدید به بخشهای تولیدی دیگر وابسته است.

پیوند پیشین

این شاخص برای یک بخش نشاندهنده این است که محصول نهایی یک بخش به چه میزان در بخش های دیگر به عنوان نهاد واسطه ای استفاده می گردد. افزایش مقدار این شاخص حاکی از عرضه کنندگی بیشتر بخش مورد بررسی از لحاظ مواد اولیه برای بخشهای تولیدی تا بخشهای نهایی می باشد؛ در نتیجه عرضه تولید یک بخش به سایر بخشها، وابستگی سایر بخشها به آن بخش را نشان می دهد

سوپروستاتی-
پسین سهری

پونذیروستانی - سری

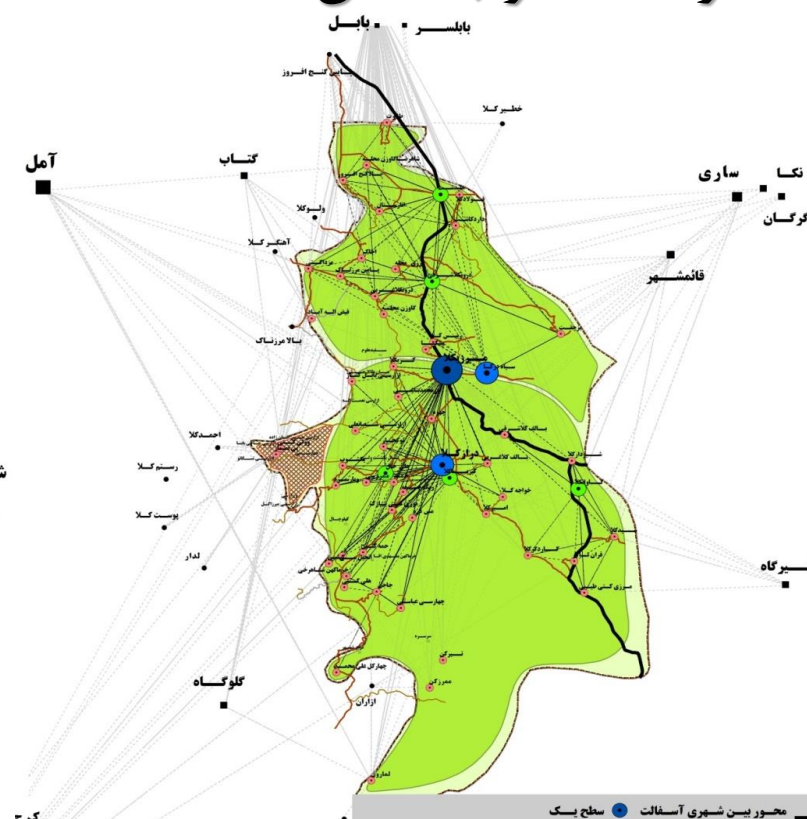
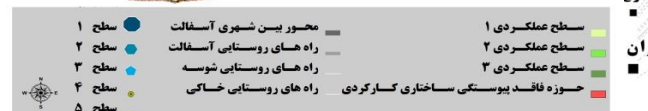
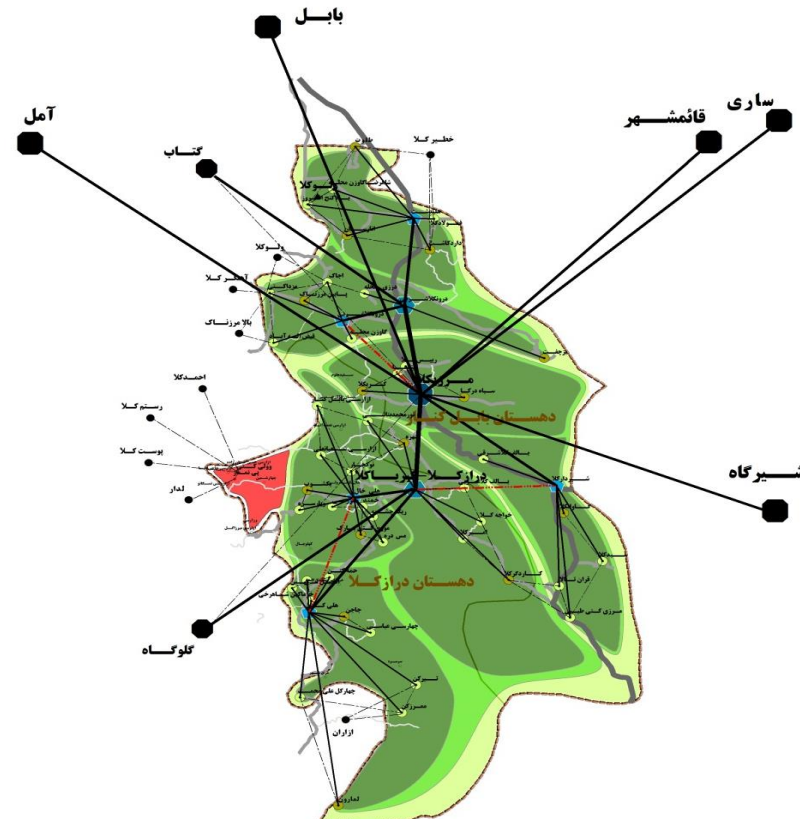

پیوند روستایی - سهری

نحوی ارایش اجزای تشکیل دهنده فضا و کارکردپذیری و نقش هر یک از اجزا در عرصه فضایی است. در سازمان فضایی، میان ساختار و کارکرد ارتباطی تنگاتنگ وجود دارد. به سخن دیگر هر کارکردی نیازمند ساختارهای متناسب با خود است و بالعکس.

سازمان فضایی

مزیت رقابتی

مزیت رقابتی در تعریف کوتاه به معنای **خلق ارزش** است. خلق ارزش یعنی هر آنچه موجب گردد تا **درآمد بیش از هزینه** افزایش یابد.

بعبارت دیگر زمانی که **بنگاه اقتصادی ارزش اقتصادی فراتر از حد معمول کسب نماید دارای مزیت رقابتی** است. ارزش اقتصادی در مفهوم ساده به معنی **تفاوت میان منافع بدست آمده از خرید مشتریان در ازای هزینه هایی که بنگاه برای تولید کالا و خدمات صرف نموده است**. بنابراین، می توان گفت میزان و اندازه مزیت رقابتی بنگاه به تفاوت میان ارزش اقتصادی که شرکت بدست آورده با ارزش اقتصادی بدست آمده توسط بنگاه رقیب شرکت می باشد.

مزیت رقابتی

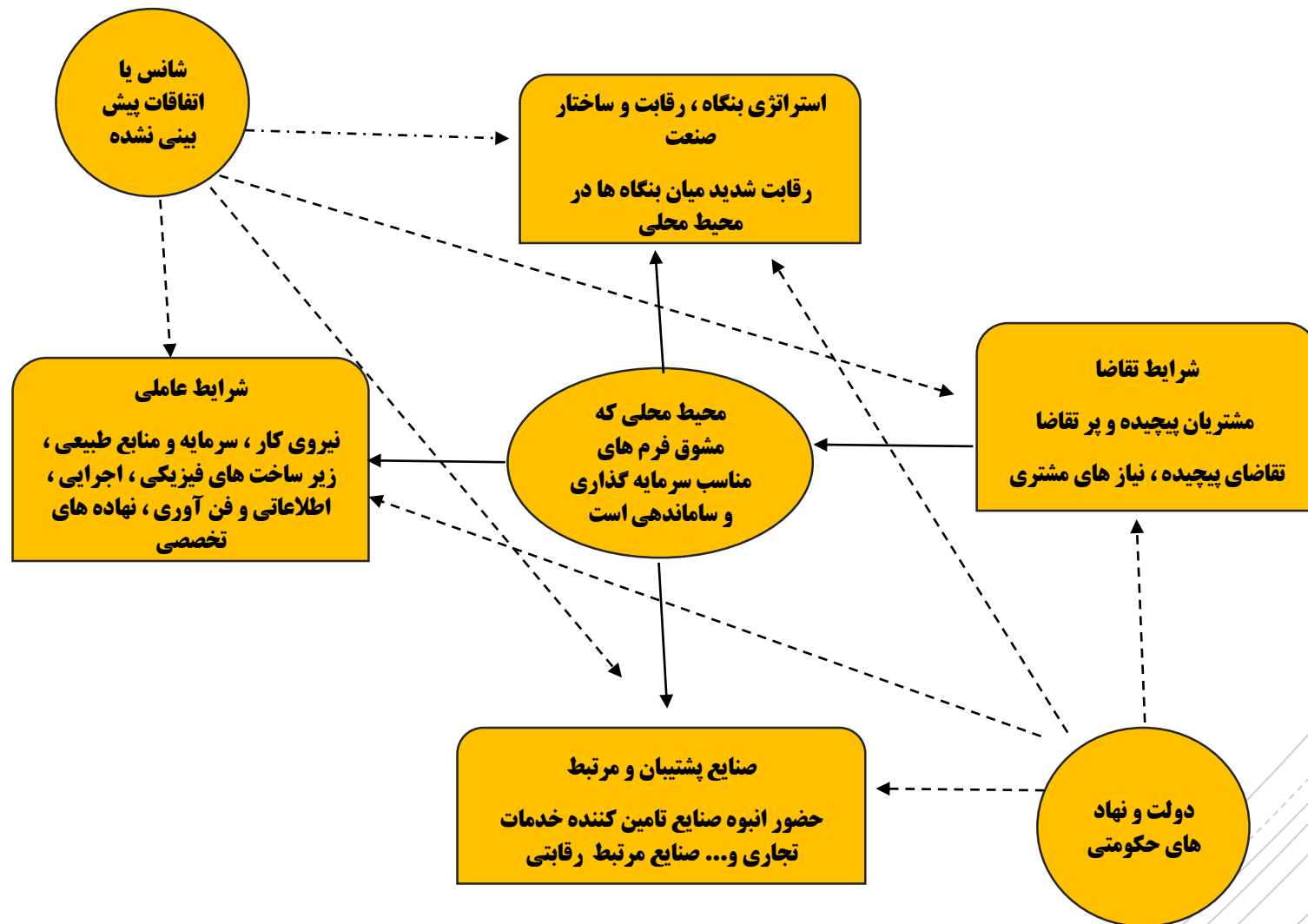
پورت

اعتقاد او بر این بود که هر کشور متشکل از بنگاه ها و شرکت های اقتصادی بوده که در **رقابت پذیری** آن کشور اثر گذار می باشد ، لذا کافی است برای اندازه گیری **رقابت پذیری** در کشورها، اوضاع رقابتی شرکت ها و بنگاه های اقتصادی موجود در آن اندازه گیری شود و مجموع برآیند آن ها را با چارچوب تجارت جهانی مقایسه نمود و رتبه آن کشور در رقابت پذیری را تخمین زد (عراقی و برارپور ، ۱۳۸۵)

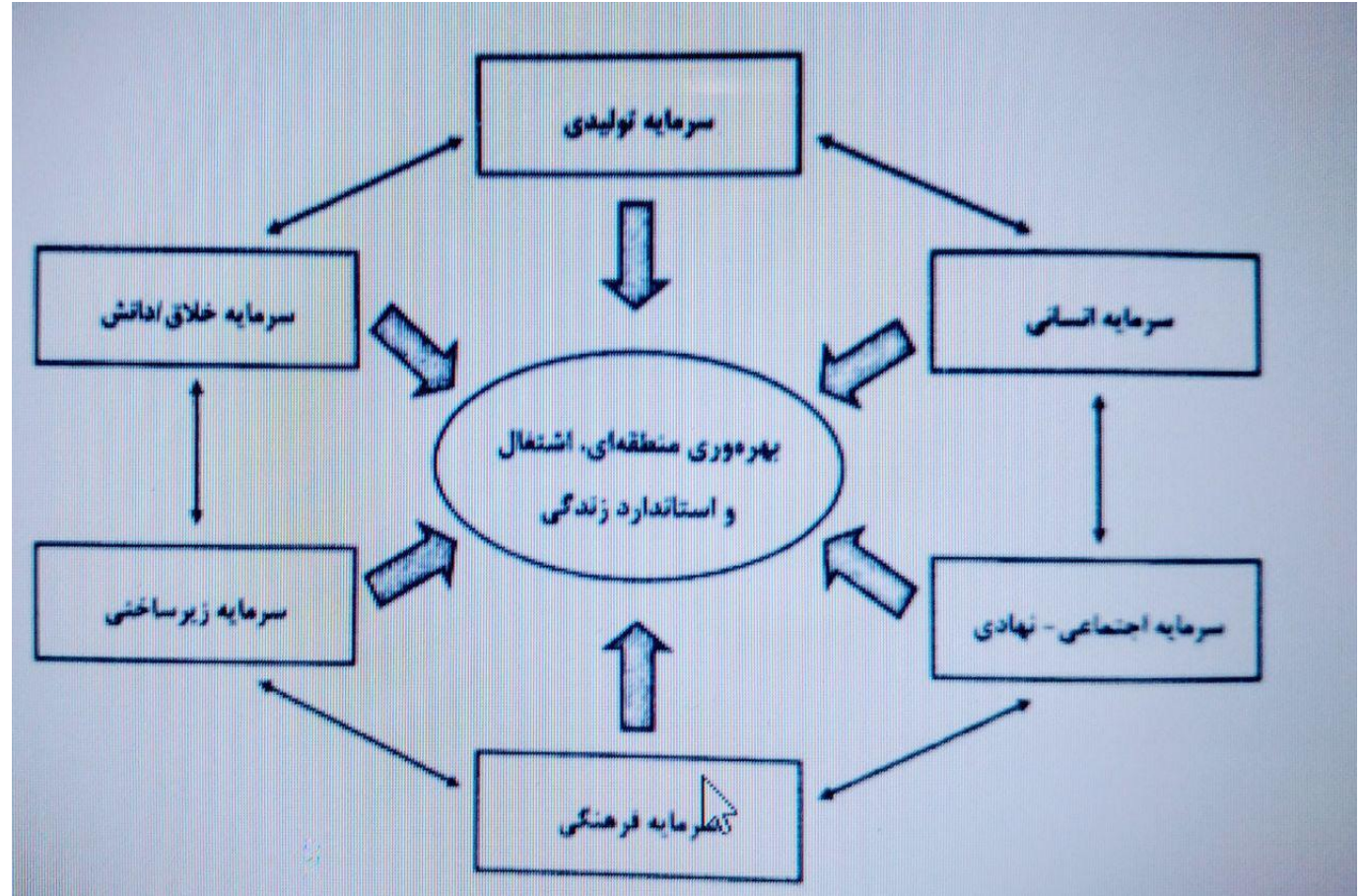

مدل الماس پورتر

مزیت رقابتی

مزیت رقابتی

روزنامه‌های بخش (یا محرك)

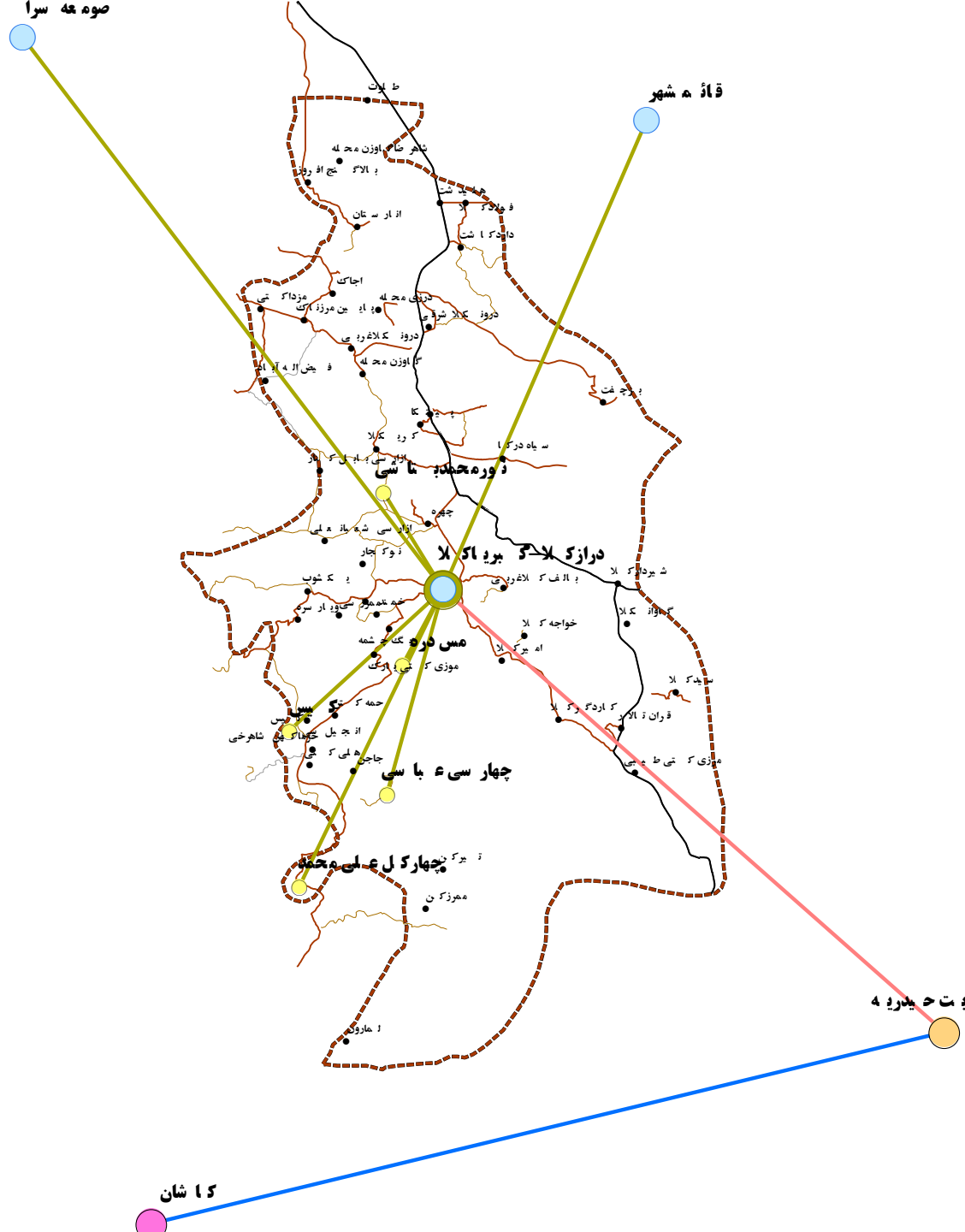
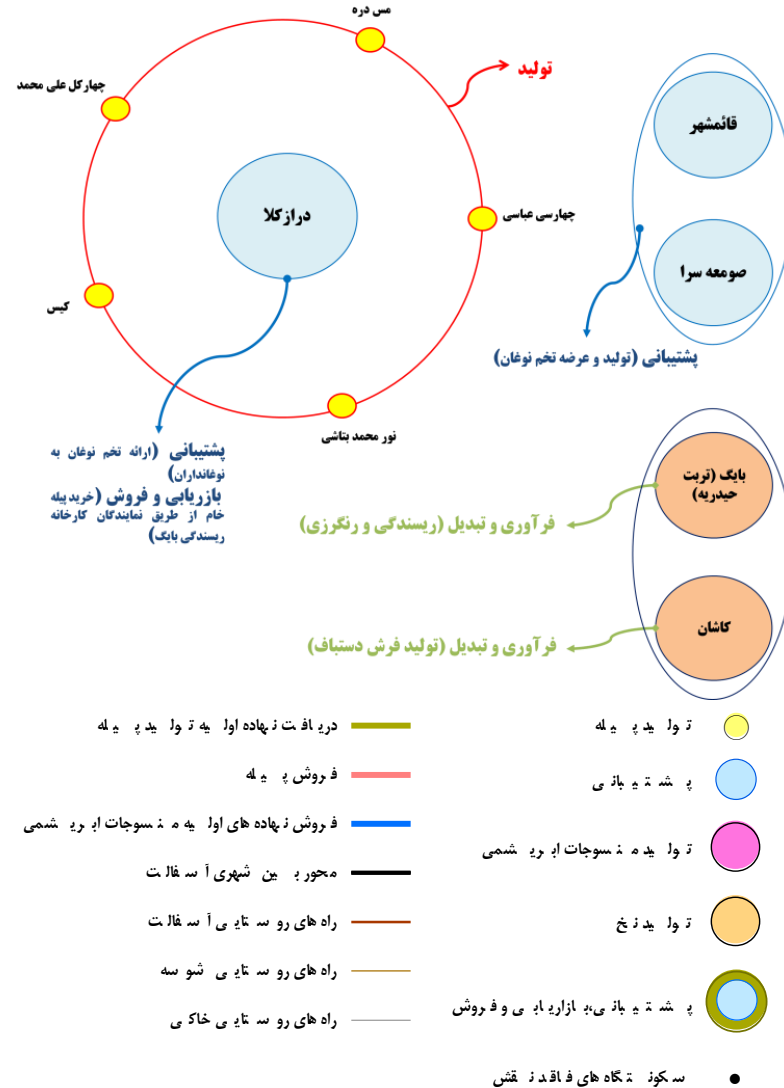
- پروژه ای است که با توجه به ظرفیت های منظومه از جنبه های سرمایه انسانی، زیرساختی، نهادی، مالی و ... با ساختاری خوشه ای و شبکه ای می تواند زمینه های تحرک و پویایی و توسعه را فراهم سازد. در طراحی این پروژه الزامات مختلف مورد توجه و تاکید است.

زنجیره عرضه (یا تامین)

- زنجیره عرضه یا تامین شبکه ای است از فعالیتهای که کارکردهایی از قبیل تامین مواد اولیه، ساخت قطعات، مونتاژ قطعات، مونتاژ نهایی محصولات (نهایی) و تحویل محصولات نهایی به مراکز توزیع منطقه ای/مشتریان دارا هستند. زنجیره تامین به مثابه جریانی رو به جلو از محصولات و جریانی رو به عقب از اطلاعات شناخته می شود.
- هدف زنجیره تامین یکپارچه سازی فرایندهای تامین کننده و تولیدکننده، افزایش کارایی و کاهش ضایعات است.

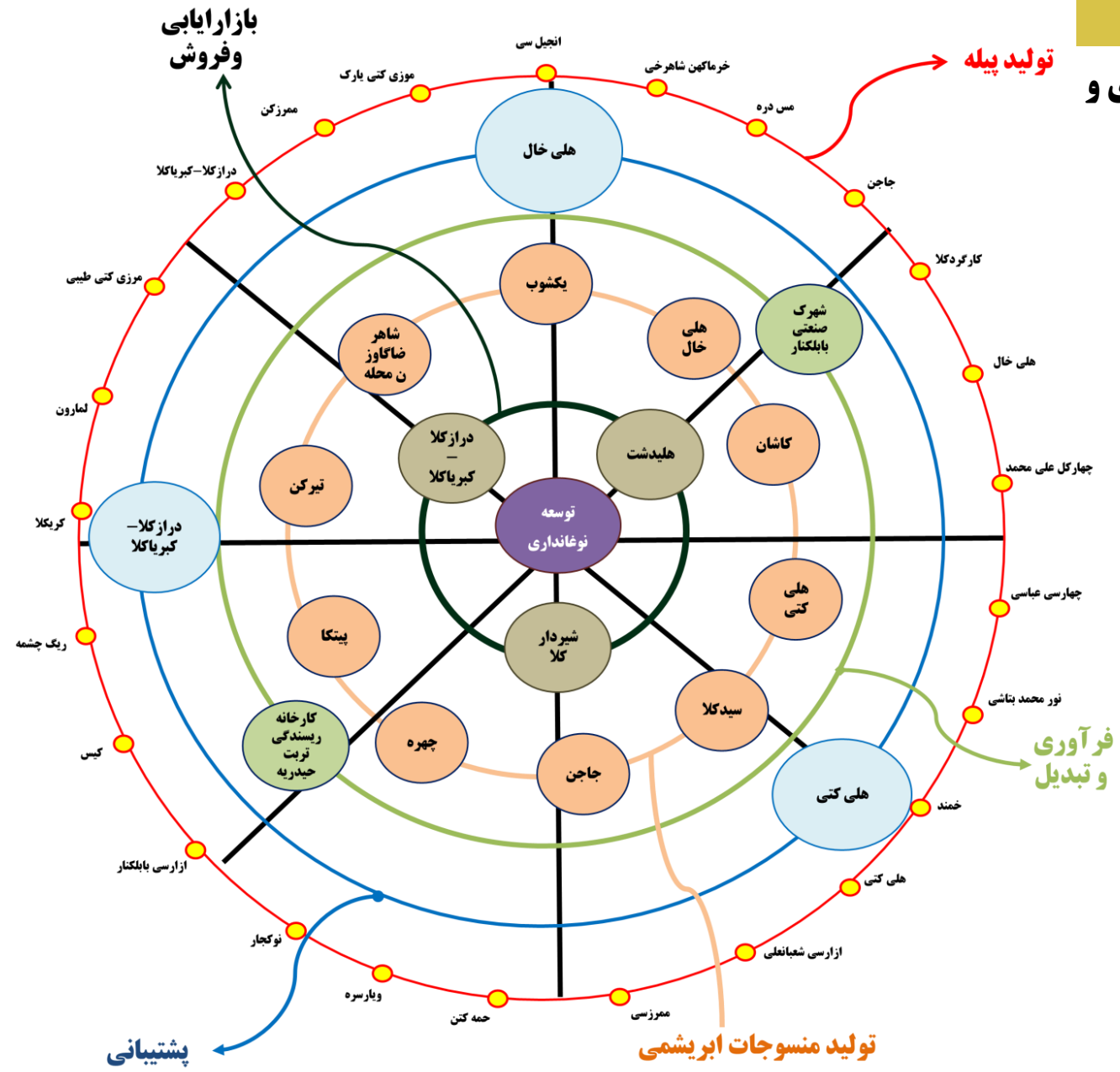
زنجیره عرضه (پایامن)

□ فرایند تولید، پشتیبانی، فراوری و فروش نوغان در وضعیت کنونی

الگوی پیشنهادی شبکه تولید، پشتیبانی، فرآوری و بازاریابی و فروش نهان

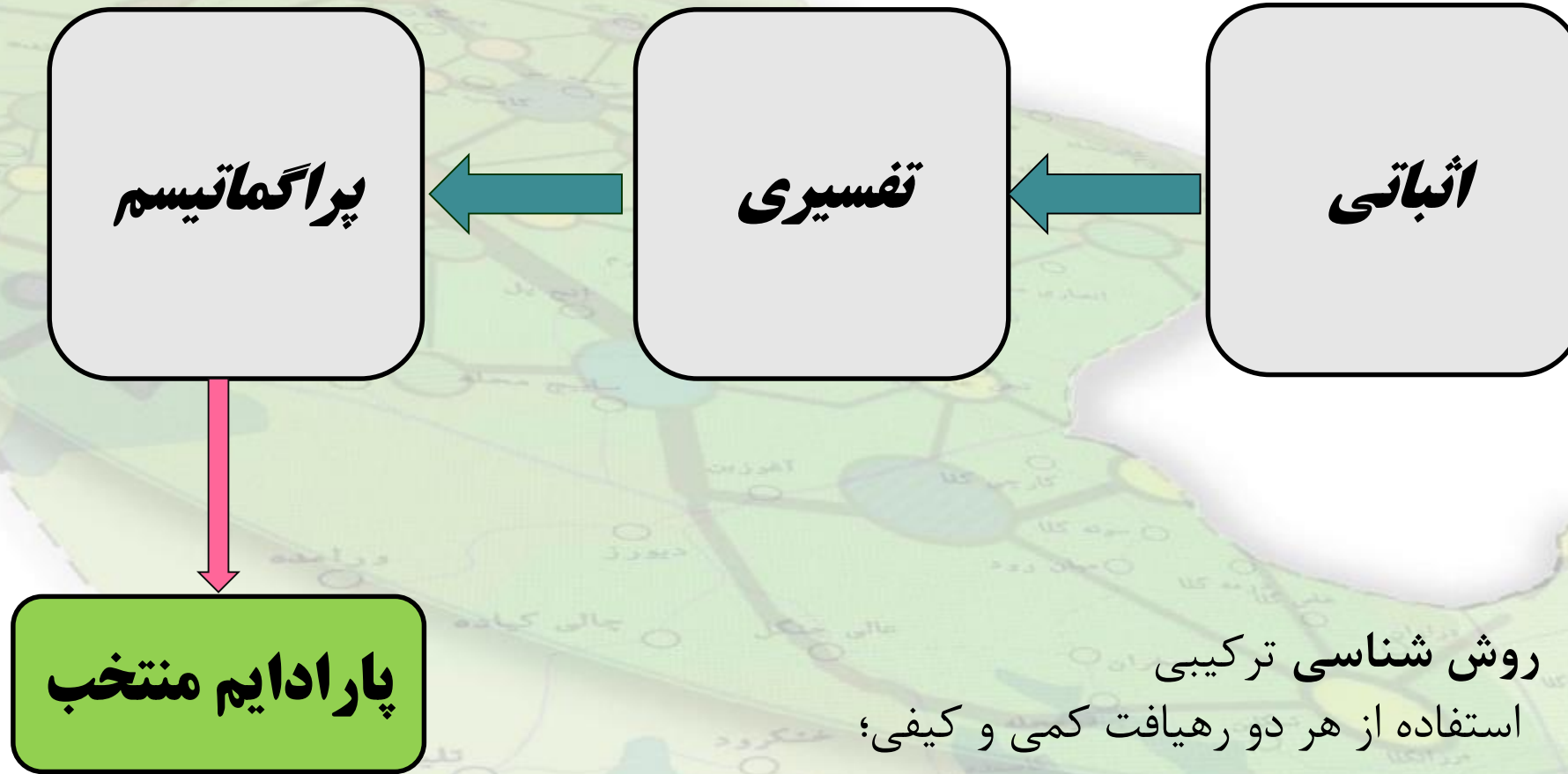
زنجیره ارزش

- مجموعه فعالیتهای که مبتنی بر تقاضا مشتریان کالا و خدماتی را ارائه می کنند که از ارزش بالایی برخوردار گردد. عبارت دیگر در زنجیره ارزش هدف ایجاد ارزش برای مشتری است.
- در زنجیره ارزش بیشتر بر نوآوری توسعه محصول و بازاریابی متمرکز می باشد.

روش شناسی طرح توسعه منظومه روستایی

روش شناسی طرح:

- روش شناسی ترکیبی
استفاده از هر دو رهیافت کمی و کیفی؛

روش شناسی ترکیبی:

در این روش دو استراتژی/طرح همزمان و متوالی وجود دارد که خود انواع مختلفی دارند. در ارتباط با طرح منظومه ها در چارچوب شرح خدمات بیشتر استراتژی متوالی (تبیینی، اکتشافی و تغییرپذیر) مدنظر است.

در انواع استراتژی متوالی ترتیب گردآوری و تحلیل متفاوت است:

- ۱- تبیینی: گردآوری و تحلیل کمی + گردآوری و تحلیل کیفی = تفسیر کل تحلیل ها؛
- ۲- اکتشافی: گردآوری و تحلیل کیفی + گردآوری و تحلیل کمی = تفسیر کل تحلیل ها؛
- ۳- تغییرپذیر: گردآوری و تحلیل کمی + گردآوری و تحلیل کیفی و یا برعکس = تفسیر کل تحلیل ها.

کنشگران اصلی طرح

- دولت (دستگاههای اجرایی)؛
- سازمانهای مردم نهاد؛
- بخش خصوصی؛
- روستاییان؛
- تسهیلاتگران؛ و
- سایر مشارکت کنندگان.

(جمع آوری داده ها و اطلاعات)

الف: کمی

- مشاهدات میدانی ساختمان
- مصاحبه ساختمان
- تکمیل پرسشنامه : برای نیل به اطلاعات توصیفی مناسب در خصوص مولفه های کلیدی طرح در سطح بخش مورد مطالعه چند تیپ پرسشنامه تنظیم و تکمیل شده است که عبارتند از :
  - ✓ مسئولین و کارشناسان دستگاههای اجرایی ذینفوذ در توسعه روستایی در سطح استان
  - ✓ مسئولین و کارشناسان دستگاههای اجرایی ذینفوذ در توسعه روستایی در سطح شهرستان
  - ✓ مسئولین و کارشناسان دستگاههای اجرایی ذینفوذ در توسعه روستایی در سطح بخش
  - ✓ پرسشنامه از مسئولین و اعضای شورای اسلامی روستا
  - ✓ پرسشنامه خانوار های روستایی.

(جمع آوری داده ها و اطلاعات)

الف: کیفی

- مشاهده مشارکتی
- مصاحبه نیمه ساختمند و عمیق
- روش گروه مرکز *Focus croup*

جامعه هدف: خبرگان جامعه محلی (اقشار آسیب پذیر و حاشیه ای)

روش گروه مرکز

این روش تسهیل یک بحث سازمان یافته با گروهی از افراد انتخاب شده استوار است، این افراد نماینده برخی اقشار / گروههای اجتماعی است. در این روش برای انتخاب افراد از روش نمونه گیری هدفمند مبتنی بر معیارهای مشخص است.

مراحل اجرای روش مصاحبه گروهی (مبتنی بر طرح سیمون)

- گام اول - تعیین هدف یا اهداف تحقیق
- گام دوم - تثبیت خطوط جدول زمانی
- گام سوم - شناسایی و دعوت از مشارکت کننده ها
- گام چهارم - تدوین سؤاها
- گام پنجم - نگارش دست نویس
- گام ششم - گزینش تسهیل گر یا هماهنگ کننده
- گام هفتم - انتخاب مکان یا موقعیت فیزیکی مناسب
- گام هشتم - اجرای مصاحبه
- گام نهم - تفسیر و گزارش نتایج
- گام دهم - ارایه و انتقال نتایج در سطح ملی

ب) کیفی

روش ارزیابی مشارکتی روستایی (PRA)

فنون ارزیابی مشارکتی (PRA)

بنابر ضرورت مشاوران از روشهای ارزیابی مشارکتی به شرح زیر استفاده نمودند:

- ✓ ماتریس اولویت بندی مسایل؛
- ✓ ماتریس هزینه - درآمد؛
- ✓ تحلیل مشکل با روش درخت مشکل؛
- ✓ انتخاب بهترین راه حل با روش ماتریس تصمیم؛
- ✓ تهیه نقشه اجتماعی روستاها؛
- ✓ تهیه نقشه منابع روستاها؛
- ✓ و ...

- ۱- جریان معکوس یادگیری
- ۲- یادگیری سریع و دائم رو به افزایش پژوهشگر
- ۳- جبران تحریفها
- ۴- تعادل بهینه
- ۵- نگرش سه بعدی
- ۶- تنوع در جمع آوری اطلاعات
- ۷- تسهیل
- ۸- هوشیاری و مسئولیت پذیری توأم با انتقاد از خود
- ۹- اشتراک اطلاعات و آرمانها

تکنیک قدم زدن عرضی چیست؟

قدم زدن یا طی مسیر محققان و یا برنامه ریزان با مطلعان محلی و گاهی روستاییان عادی در محدوده مورد برنامه ریزی، برای مشاهده چگونگی بهره برداری و استفاده از اراضی، شناسایی گونه های گیاهی، محدوده سانحه خیز و ... مورد استفاده قرار می گیرد.

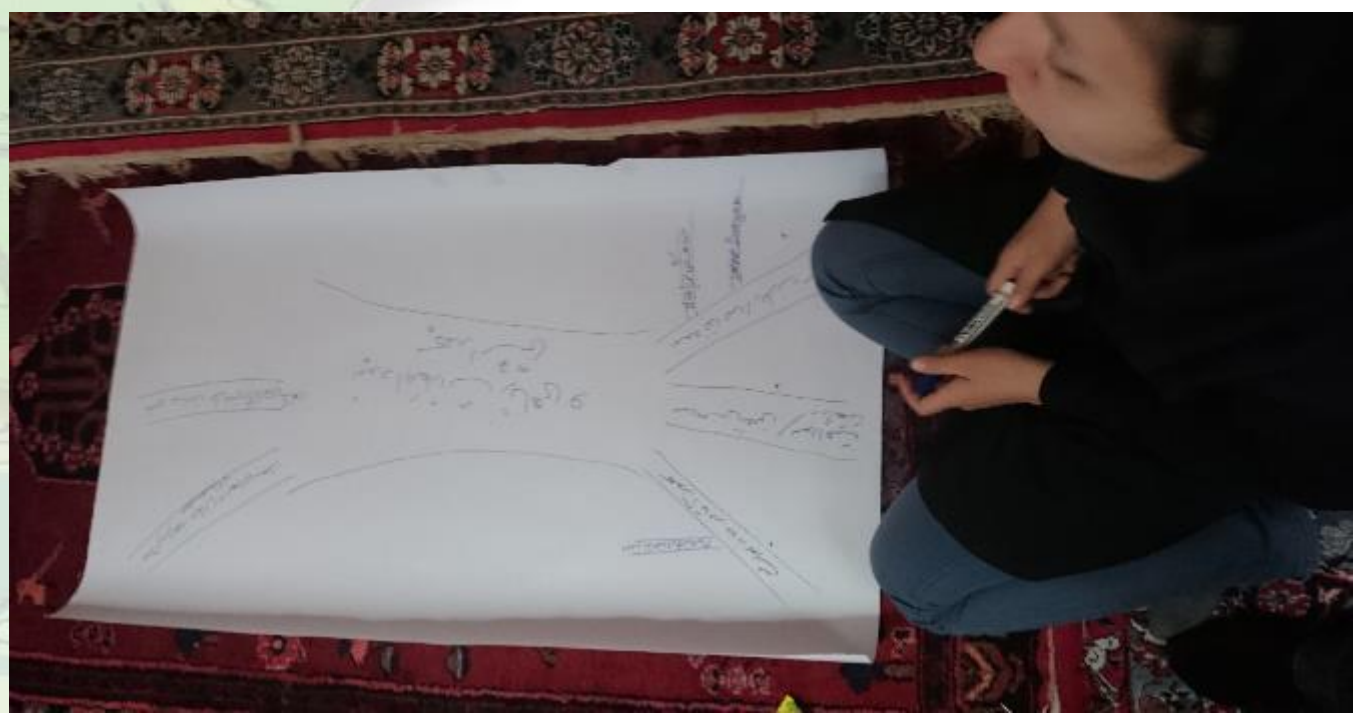

درخت مشکل و تجزیه و تحلیل علی مسایل بحرانی

درخت مشکل ابزار دیداری برای تجزیه و تحلیل مشکل است که از آن برنامه ریزان و ... بطور موثری از آن برای بررسی و تعیین علت ها و عوامل بوجود آورنده مشکل و روابط میان آنها استفاده می کنند.

این ابزار شبیه درختی است که ریشه هایش در پایین ترین بخش بطور مجازی علت های مشکل اصلی را نمایش می دهند و در مرکز تصویر، مشکل اصلی بعنوان مثال جنبه ساختاری بعد اجتماعی به شکل تنه درخت مشخص شده است و در نهایت شاخه های درخت است که اثرات مشکل اصلی را در بالاترین نقطه درخت نشان می دهد.

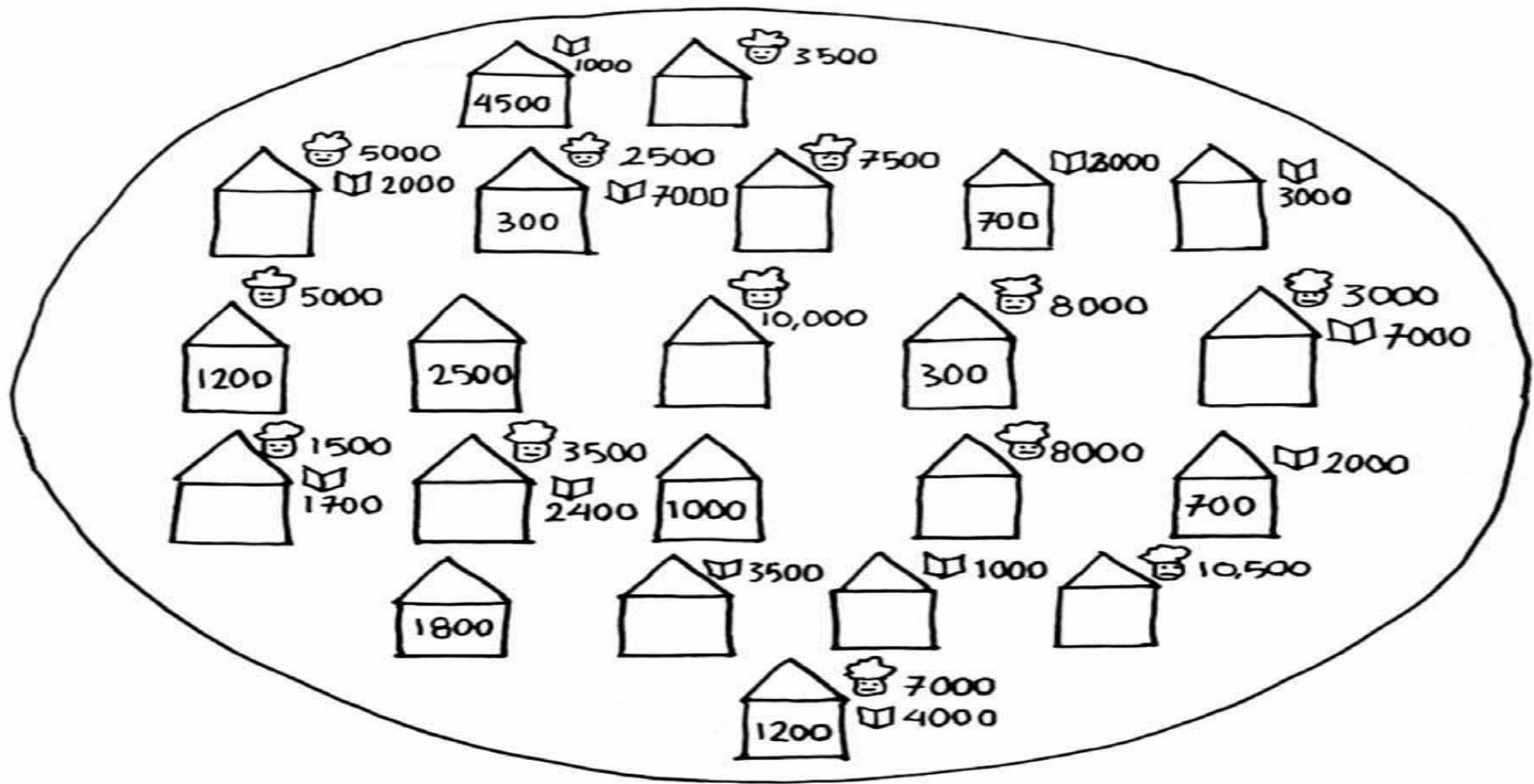

نقشه اجتماعی / رتبه بندی ثروت:

به منظور مطالعه سطح درآمد و تفاوت در دسترسی به منابع از این فن استفاده می شود. این فن می تواند تعیین کند که برخی از اعضای جامعه دسترسی کمتری به منابع در مقایسه با دیگران دارند.

در این روش:

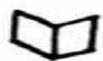
- ۱- افراد به گروه‌های ۴-۶ نفره تقسیم می شوند؛
- ۲- روستا به چند بخش تقسیم می شود؛
- ۳- به اسم سرپرست خانوار کارتی صادر می شود؛
- ۴- هر گروه با همکاری تسهیل کر یک قسمت روستا اطلاعات جمع اوری شده، خانوارها رتبه بندی می شوند؛
- ۵- انجام رتبه بندی توسط سه گروه مخالف برای قسمت از روستا برای تعیین اعتبار داده ها؛
- ۶- تبدیل اطلاعات به نقشه؛

بدهکار به یکی از وام دهنده گان روستاد

وام دهندگان

بدهکاران به بانک

فن بارش افکار / طوفان فکری (Brain Storming) فنی برای کمک به بخش برنامه ریزی

بارش افکار:

یک گروهی که از طریق آن، عده ای می کوشند برای مساله ای خاص، با انباشتن تمام افکار و اندیشه هایی که همان جا ارایه می گردد، راه حلی بیابند. و یا تکنیکی است خلاق، برای ایجاد و ابراز نظرها و ایده ها متعدد و گوناگون گروهی از افراد مختلف در مورد یک موضوع خاص در حداقل زمان.

هدف:

خلق حداکثر ایده ها در حداقل زمان.

مراحل فن بارش افکار:

1) تولید ایده: هدف تولید زیادی ایده است که توسط شرکت کنندگان به نوبت مطرح می شود. برای این مرحله قوانینی وجود دارد که

عبارتند از:

- هیچ فکر و ایده ای نباید مورد قضاوت، ارزیابی و انتقاد قرار گیرد؛
- هر چه ایده ها دور از ذهن، بکر و جسورانه باشند، بهتر است؛
- هر چه تعداد ایده ها بیشتر باشد، بهتر است. چون احتمال وجود اندیشه خلاق افزایش می یابد.
- باید اجازه دهیم که بارش افکار حداقل چند دور صورت گیرد. زیرا هر پاسخی از یک شرکت کننده ممکن است دیگری را تحریک کند که ایده ای به ذهنش برسد؛
- حضور افراد داوطلبانه و اختیاری است.

2) ارزیابی ایده: در این مرحله ایده ها ارزیابی شده، برخی حذف می شوند. تعدادی با هم ترکیب می شوند و ایده های جدید و کاملتری

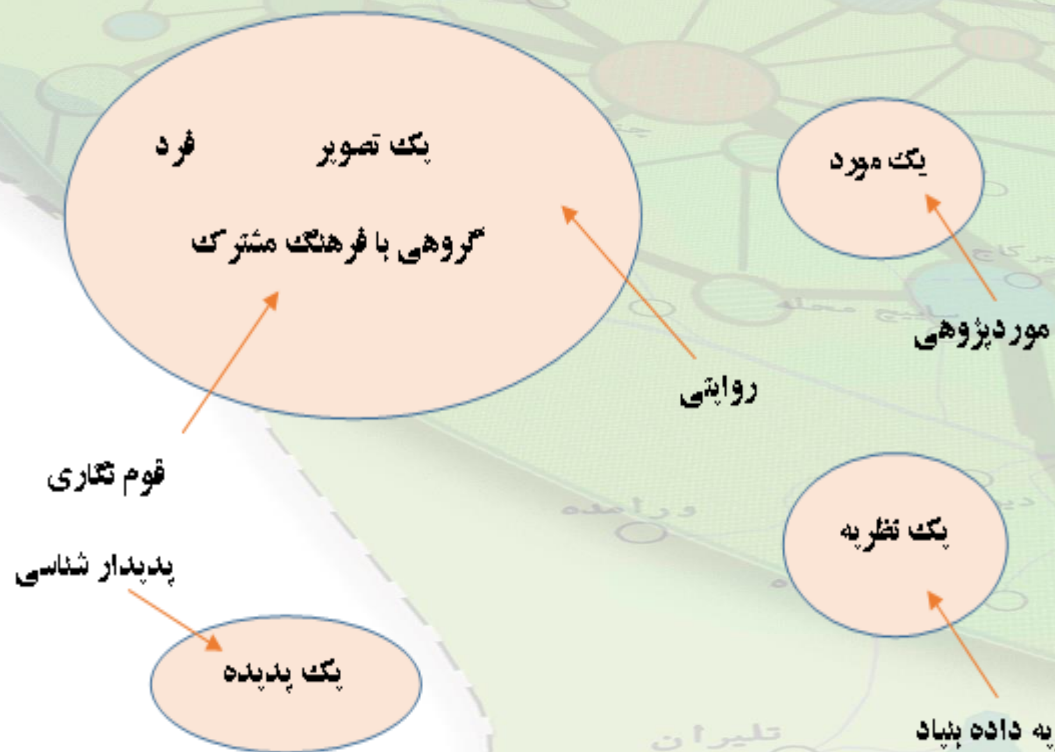
را بوجود می آورند.

در نهایت ایده های برتر انتخاب می شوند و مورد استفاده قرار می گیرند.

(معیارهای پالایش ایده ها: هزینه، زمان، قابل دسترس بودن، مناسبت و عملی بودن)

رهیافت ها / استراتژیهای کیفی

- تئوری زمینه ای / بنیانی
- مطالعه موردی
- مردم نگاری
- تحلیل محتوای کیفی
- و ...

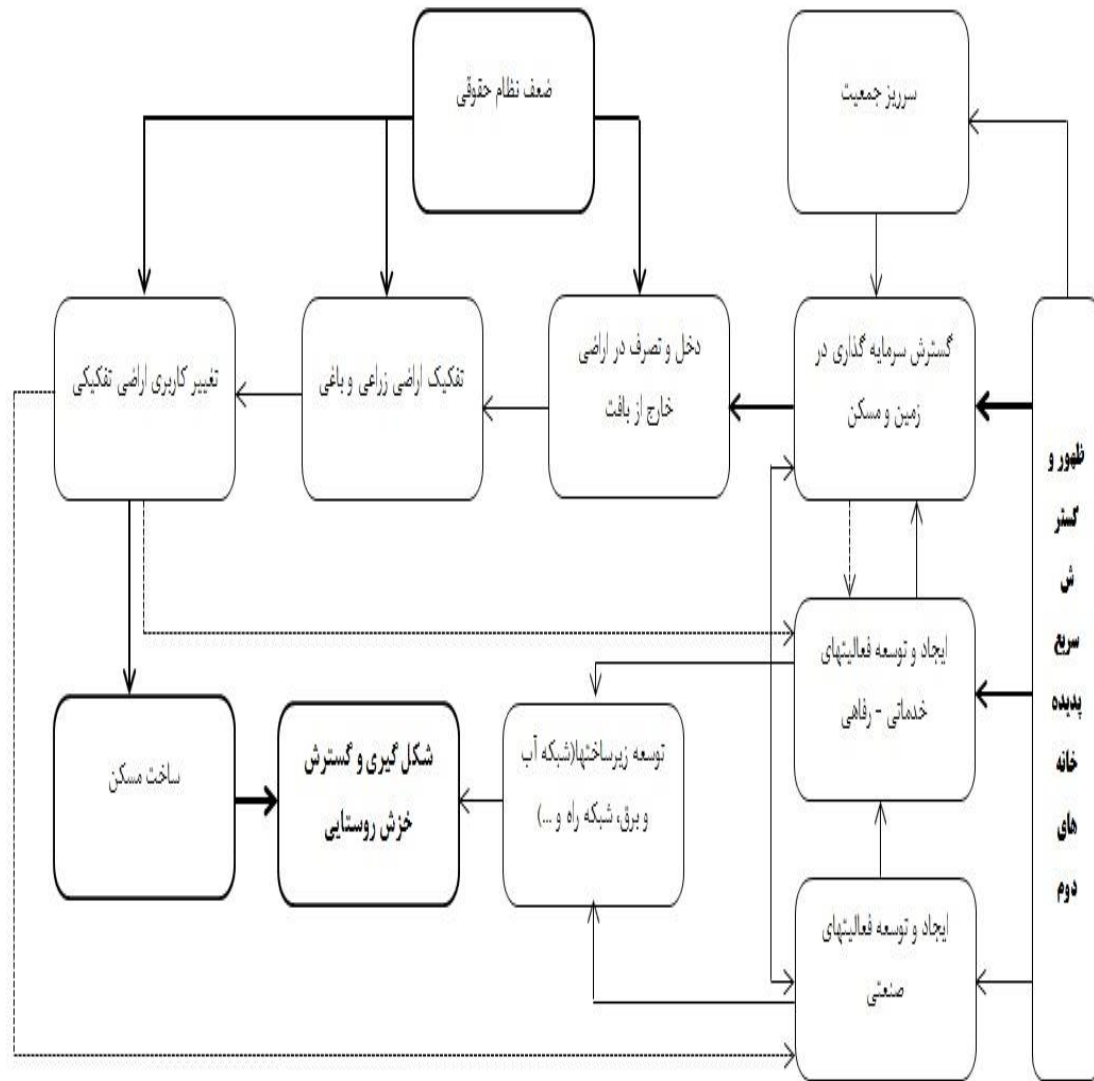

رویکرد های کیفی

- تحلیل محتوای کیفی

در چارچوب رویکرد تاویل گرایی، برای تحلیل نگرش جامعه محلی و متون برنامه ها از روش تحلیل محتوای کیفی استفاده شده است. در این روش، فرایند زیر مورد استفاده قرار گرفت:

- مطالعه متون مربوطه و دیدگاههای روستاییان و استخراج شواهد؛
- کدگذاری باز؛
- کدگذاری محوری؛
- کدگذاری گزینشی (استخراج مقولات هسته ای از دل مقولات محوری)؛
- تفسیر مقولات هسته ای و کانونی؛
- طراحی مدل های تحلیلی.

راهنمای تکمیل پرسشنامه

معیارهای توسعه گردشگری خلاق غذا به صورت دو به دو زوجی با هم بررسی می‌شوند و با استفاده از نمادهای زیر به تعیین روابط بین متغیرها پردازید.

نماد V: معیار 1 به تحقق معیار 2 کمک می‌کند. معیارهای سطر نسبت به ستون بررسی می‌شود.

مثال: برندسازی غذاهای محلی و سنتی و به سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در گردشگری غذا شهر کمک می‌کند.

نماد A: متغیر 2 به تحقق متغیر 1 کمک می‌کند. معیارهای ستون نسبت به سطر بررسی می‌شود.

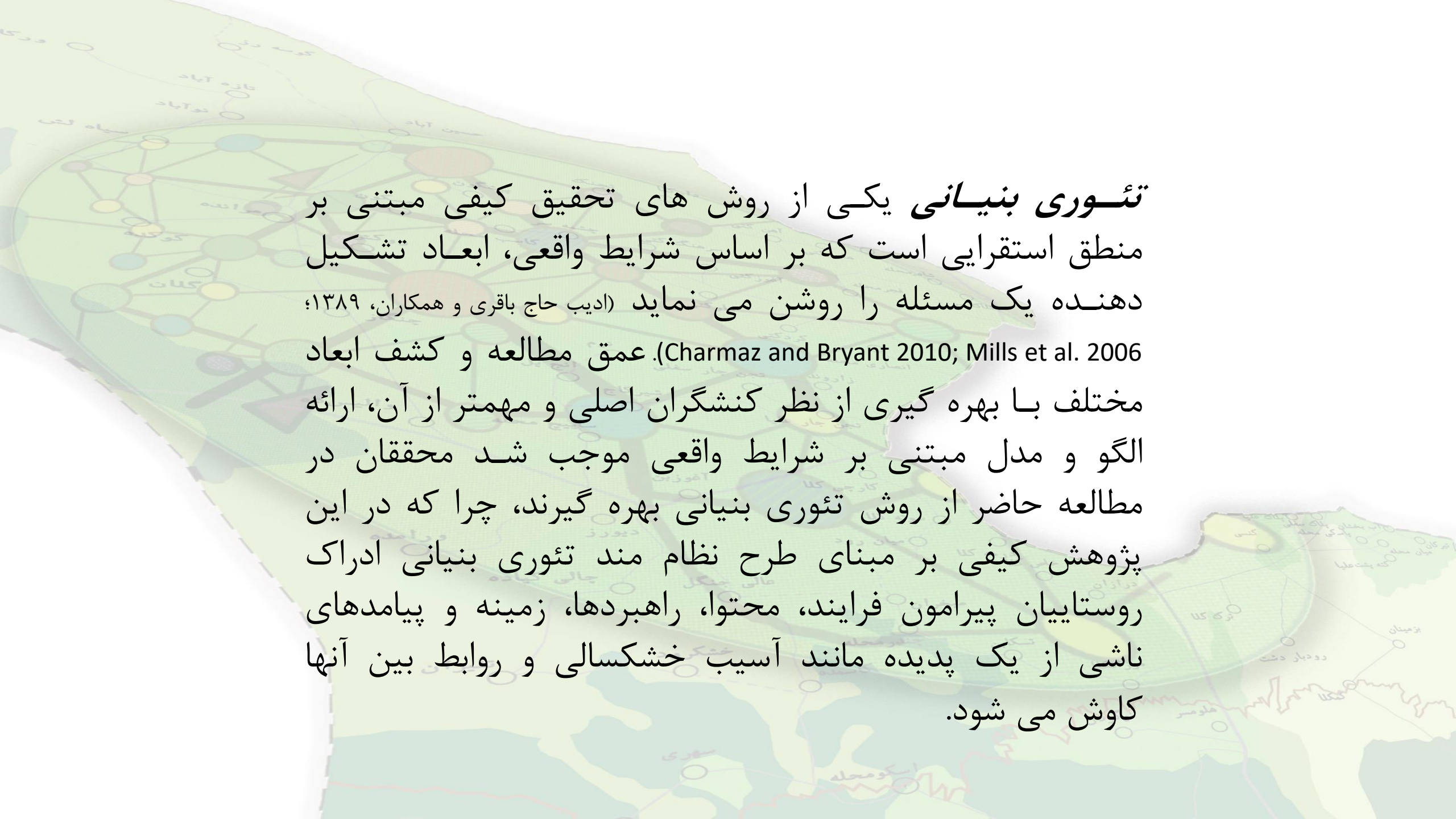
مثال: افزایش کیفیت غذاهای محلی و ایجاد تنوع در طعم و مزه باعث برندسازی غذاهای محلی و سنتی در کشور و سطح بین‌المللی می‌شود.

نماد X: متغیر 1 و 2 هر دو به تحقق هم کمک می‌کنند.

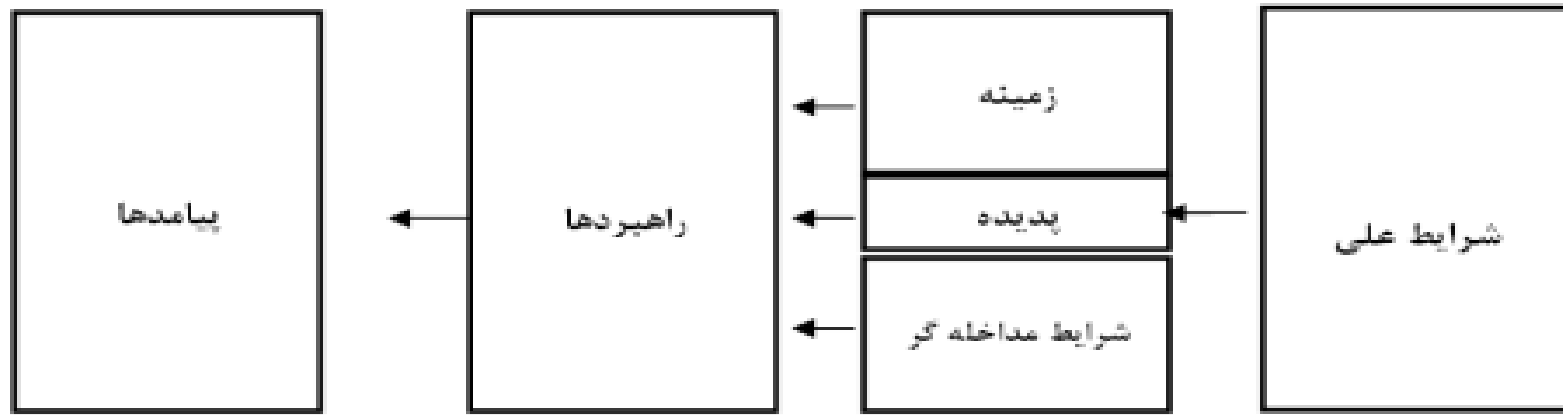
مثال: گنجاندن غذاهای محلی در منوی هتل‌ها و رستوران‌ها با برندسازی غذاهای محلی و سنتی رابطه متقابل دارند.

نماد O: متغیر 1 و 2 با هم ارتباط ندارند.

J	برندسازی غذاهای محلی و سنتی	گنجاندن غذاهای محلی در منوی هتل ها و رستوران- ها	لفزایش کیفیت غذاهای محلی و ایجاد تنوع در طعم و مزه	بهره‌گیری از تبلیغات و بازار یابی گردشگری	ایجاد امکانات و راسته‌های تولید و عرضه غذاهای محلی و سنتی	برگزاری جشنواره- ها و فستیوال- های غذایی	تهیه غذای سالم و رعایت نکات و اصول بهداشتی در مراحل مختلف و تهیه سرو آن	برگزاری تورهای غذا برای آموزش طبخ غذا	تشویق توسعه و ترویج و مصرف غذاهای محلی	سرمایه گذاری بخش خصوصی در گردشگری غذا	تربیت راهنمای گردشگری غذا	داشتن اصالت غذایی (تمایز غذا با دیگر مناطق)	تجربه غذایی خوب و رضایت- مندی گردشگران از غذاهای محلی و سنتی	انجام پژوهش رو مواد غذایی محلی و دایر کردن رشته دانشگاهی
I	-	x	A	A					v					
		-												
			-											
				-										
					-									

The background of the slide features a map of Iran with a network diagram overlaid. The network consists of various nodes (circles) connected by lines, representing a complex system. Some nodes are highlighted in different colors like blue, yellow, and red. The map shows geographical features like rivers and city names in Persian. The text is centered over this background.

تئوری بنیانی یکی از روش های تحقیق کیفی مبتنی بر منطق استقرایی است که بر اساس شرایط واقعی، ابعاد تشکیل دهنده یک مسئله را روشن می نماید (ادیب حاج باقری و همکاران، ۱۳۸۹؛ Charmaz and Bryant 2010; Mills et al. 2006). عمق مطالعه و کشف ابعاد مختلف با بهره گیری از نظر کنشگران اصلی و مهمتر از آن، ارائه الگو و مدل مبتنی بر شرایط واقعی موجب شد محققان در مطالعه حاضر از روش تئوری بنیانی بهره گیرند، چرا که در این پژوهش کیفی بر مبنای طرح نظام مند تئوری بنیانی ادراک روستاییان پیرامون فرایند، محتوا، راهبردها، زمینه و پیامدهای ناشی از یک پدیده مانند آسیب خشکسالی و روابط بین آنها کاوش می شود.

طرح نظامدار نظریه داده بنیاد (کرسون، 2012؛ 428)

بیامدهای ناشی از آسیب خشکسالی

- اثرات اقتصادی: نظیر کاهش درآمد، رواج بیکاری، تضعیف دامداری، افزایش هزینه های زندگی
- اثرات اجتماعی: مهاجرت، کاهش کیفیت زندگی، کاهش سلامتی و بهداشت، افزایش نزاع و تضاد، کاهش تعامل و همکاری
- اثرات زیست محیطی: تخریب بافت خاک، مرتع و جنگل، افزایش آتش سوزی مزارع و مراتع، پایین رفتن سطح آب زیرزمینی و خشکیدگی چشمه ها،

راهبردها

الف- راهبردهای فنی:

- عدم استفاده از سیستم های نوین آبیاری
- عدم استفاده از بذور مقاوم به خشکی
- استفاده ی بی رویه از کودهای شیمیایی
- عدم انجام عملیات شخم حفاظتی
- عدم رعایت تناوب و رعایت زمان مناسب کشت
- اشتباه در تعیین تاریخ کاشت و زمان پله

ب- راهبردهای غیر فنی:

- عدم بهره گیری از ظرفیت های گردشگری روستایی
- عدم بهره گیری از ظرفیت درآمدی گیاهان مرتعی، دارویی و جنگلی روستا
- فقدان مهارت در تولید صنایع دستی

عوامل زمینه ای

موقعیت جغرافیایی و سبک معیشتی، مرغوبیت کم، پراکندگی قطعات و کم بودن مساحت زمین برداشت بی رویه ی آب از چاه های زراعی روستاهای مجاورها

شرایط مداخله گر

عدم بهره گیری از حمایت نهادی و موسساتی نظیر ترویج و آموزش کشاورزی عدم بیمه محصولات کشاورزی عدم اعتبار برای دریافت وام بانکی، ضعف زیرساخت ها

شرایط علیّ آسیب خشکسالی

- کاهش میزان، شدت و دوره بارندگی و نزولات جوی
- کاهش رطوبت هوا و خاک
- افزایش غیرطبیعی دما
- کاهش پوشش ابر

- روشهای کمی تحلیل و برنامه ریزی

- روش تصمیم گیری آزمون و ارزیابی (DEMATEL) (سنجش وضعیت سرمایه ها و داراییها)؛

- روش FANP و ویکور برای تلخیص شاخص ها وزن دهی و سطح بندی

- روش ترکیبی (AWOT مبتنی بر تلفیق روش SWOT و روش کمی فرایند تحلیل شبکه ای ANP) با هدف تبیین نقاط قوت و ضعف و فرصت ها و محدودیت های؛

- تحلیل شبکه اجتماعی و فضایی (با هدف تحلیل سرمایه اجتماعی و سازمان فضایی)؛

- روش کیو (با هدف تحلیل نگرش مدیران و کارشناسان دستگاههای اجرایی)؛

- تحلیل معادلات ساختاری.

با تشکر از حسن توجه شما

دفتر برنامه ریزی و هماهنگی طرحها